

НІНА САНІАХМЕТОВА

КОНКУРЕНТНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

У ПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ

ПОСІБНИК

Зміст

Які основні напрямки та цілі конкурентної політики України?	5
З яких нормативно-правових актів складається законодавство про захист економічної конкуренції?	7
Які відносини регулює Закон "Про захист економічної конкуренції"? ..	8
Який правовий статус Антимонопольного комітету України?	9
Чи вважаються правопорушеннями узгоджені дії суб'єктів господарювання?	10
Які типові антиконкурентні узгоджені дії у практиці України?	12
Чи заборонено законодавством вчинення антиконкурентних узгоджених дій?	14
Які узгоджені дії суб'єктів господарювання можуть бути дозволені? ...	16
Що таке "монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання на ринку"?	17
Які проблеми виникають на практиці при визначенні монопольного становища суб'єктів господарювання на ринку?	19
Що таке "зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку"?	21
Які найбільш характерні зловживання монопольним становищем на ринку України?	23
Що таке "антиконкурентні дії органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління і контролю"?	26
Чи заборонені законодавством антиконкурентні дії органів влади і управління?	28
Які типові різновиди антиконкурентних дій органів влади та управління?	30
Що таке "концентрація суб'єктів господарювання"?	32
Яким чином здійснюється контроль за концентрацією суб'єктів господарювання?	35
Які підстави надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання?	37
Яким чином у практиці Антимонопольного комітету України здійснюється контроль за економічною концентрацією?	38

Які процедурні правила здійснення контролю за економічною концентрацією?	40
Які порушення вважаються порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції?	41
Яка відповідальність передбачена законодавством за порушення законодавства про захист економічної конкуренції?	43
Чи може бути оскаржене підприємцем застосування санкцій антимонопольними органами?	46
Чи передбачена законодавством адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції?	48
Яка правова основа захисту від недобросовісної конкуренції?	50
Що таке "недобросовісна конкуренція" та які її види визначені законодавством?	51
Що визнається неправомірним використанням ділової репутації підприємців?	54
Що визнається неправомірним використанням чужих позначень? ...	55
Яким чином захищається право на фірмове найменування?	57
Чи захищаються конкурентним законодавством назви місць походження товарів та їх етикетки?	59
Які порушення стосовно товарів вважаються неправомірним використанням чужої ділової репутації?	61
Які види правопорушень створюють перешкоди підприємцям у процесі конкуренції?	62
Що таке "дискредитація суб'єкта господарювання" та "схилення до бойкоту"?	64
Яким чином охороняється конкурентним законодавством комерційна таємниця?	65
Що визнається неправомірним збиранням, розголошенням та використанням комерційної таємниці?	67
Які санкції встановлені за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції?	69
Література	71
Рекомендовані нормативно-правові акти і література	72

Які основні напрямки та цілі конкурентної політики України?

Основні начала антимонопольного регулювання визначені у Конституції України.

Відповідно до статті 42 Конституції України не допускаються зловживання монополічним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Конституційна заборона стосується діяльності, спрямованої на недопущення, обмеження або усунення конкуренції, незалежно від конкретних її видів і складу правопорушень.

Державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності, здійснення заходів щодо демонополізації економіки, фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, консультативної та інших видів підтримки суб'єктів господарювання, що сприяють розвитку конкуренції, здійснюється органами державної влади, органами місцевого самоврядування й органами адміністративно-господарського управління та контролю.

Суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію.

Державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від порушень цього законодавства здійснюються органами Антимонопольного комітету України.

Органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти Антимонопольному комітету України у здійсненні його повноважень у сфері підтримки і захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму та контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції.

З метою однакового застосування норм законодавства про захист економічної конкуренції, в тому числі законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, Антимонопольний комітет України дає рекомендаційні роз'яснення з питань застосування цього законодавства.

В Указі Президента України "Про основні напрями конкурентної політики на 1999 -2000 роки і заходи щодо їх реалізації" від 26.02.99 р. №219/99 серед основних напрямків конкурентної політики виділено такі:

- узгодження промислової і конкурентної політики; удосконалення законодавства, зокрема антимонопольного;
- зниження або зняття бар'єрів вступу суб'єктів господарювання на існуючі ринки і стимулювання вступу нових суб'єктів господарювання на монополічні ринки;

- захист інтересів суб'єктів підприємницької діяльності і споживачів від неправомірних обмежень конкуренції, подолання негативного впливу "тіньового" сектору економіки на конкуренцію;
- удосконалення державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій і посилення державного контролю за їх діяльністю;
- істотне обмеження практики об'єднання функцій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з господарськими функціями;
- підвищення конкурентноспроможності вітчизняних підприємств на світових товарних ринках в умовах посилення конкуренції.

Значущість антимонопольного законодавства визначається високим рівнем монополізації економіки України.

3 яких нормативно-правових актів складається законодавство про захист економічної конкуренції?

Правове регулювання забезпечення і захисту економічної конкуренції, зокрема недопущення монополістичної діяльності у сфері підприємництва України, здійснюється системою нормативно-правових актів.

Законодавство про захист економічної конкуренції ґрунтується на нормах, установлених Конституцією України, і складається із Закону "Про захист економічної конкуренції", законів України "Про Антимонопольний комітет України", "Про захист від недобросовісної конкуренції", інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів.

У разі, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у цьому Законі, то застосовуються правила міжнародного договору.

Особливості застосування законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема щодо певних галузей промисловості, можуть бути встановлені виключно шляхом внесення змін до Закону "Про захист економічної конкуренції".

Крім цих Законів, антимонопольне регулювання здійснюється також за допомогою значного числа підзаконних нормативно-правових актів, серед яких велику роль грають відомчі акти Антимонопольного комітету України.

Поряд із спеціальними нормативно-правовими актами, що містять винятково антимонопольні норми, інші нормативно-правові акти у сфері підприємництва також містять окремі норми, що встановлюють антимонопольні вимоги при здійсненні підприємницької діяльності в Україні. Серед них закони України "Про підприємництво", "Про підприємства в Україні" тощо.

Враховуються антимонопольні положення і при ратифікації Україною міжнародних конвенцій. Законом України "Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації" від 13.07.99 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про транснаціональні корпорації, підписану 6 березня 1998 року в Москві, з таким застереженням: транснаціональні корпорації на території України і за її межами у випадку, якщо їх створення може привести до монополізації товарних ринків в Україні, впливає або може впливати на економічну конкуренцію на її території, створюються за згодою Антимонопольного комітету України у порядку, передбаченому антимонопольним законодавством України.

Які відносини регулює Закон "Про захист економічної конкуренції"?

Закон "Про захист економічної конкуренції" (далі - Закон) був прийнятий 11.01.2001 р. і введений у дію через рік після його опублікування, тобто з 02.03.2002 р. З моменту його введення в дію втратив силу Закон "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності".

Цей Закон визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин.

Законом регулюються відносини органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю із суб'єктами господарювання; суб'єктів господарювання з іншими суб'єктами господарювання, із споживачами, іншими юридичними та фізичними особами у зв'язку з економічною конкуренцією. Він застосовується до відносин, які впливають чи можуть вплинути на економічну конкуренцію на території України.

При визначенні сфери застосування Закону слід виходити з легального визначення поняття "економічна конкуренція", наведеного в Законі: економічна конкуренція (конкуренція) - змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

Важливо також враховувати широке значення, в якому вживається для цілей Закону поняття "суб'єкт господарювання". Воно визначене як юридична особа, незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, чи фізична особа, що здійснює діяльність щодо виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються й органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їхньої діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності. Господарською діяльністю не вважається діяльність фізичної особи з придбання товарів народного споживання для кінцевого споживання.

Який правовий статус Антимонопольного комітету України?

Закон "Про Антимонопольний комітет України" визначає статус спеціального державного органа, створеного для: здійснення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства; захисту законних прав і інтересів підприємців і споживачів шляхом вживання заходів щодо попередження і припинення порушень антимонопольного законодавства, накладення стягнень за ці порушення в межах своїх повноважень; сприяння розвитку добросовісної конкуренції у всіх сферах економіки.

Антимонопольний комітет України та створені ним територіальні відділення (в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі) складають систему органів Антимонопольного комітету України.

Відповідно до Указу Президента України "Про регулювання деяких питань забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України" від 27.06.99 р. № 741/99 Антимонопольний комітет України є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Метою діяльності Антимонопольного комітету України є забезпечення державного захисту конкуренції у сфері підприємницької діяльності.

Чи вважаються правопорушеннями узгоджені дії суб'єктів господарювання?

Антиконкурентні узгоджені дії, що призводять до дискримінації конкурентів і споживачів і створюють небезпеку для ефективного функціонування ринкових відносин, є одним із видів порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

Закон "Про захист економічної конкуренції" випереджає визначення поняття "антиконкурентні узгоджені дії" дефініцією поняття "узгоджені дії".

Згідно зі ст. 5 Закону *узгодженими діями* є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання. Особи, які чинять або мають намір чинити узгоджені дії, є учасниками узгоджених дій.

Відповідно до ст. 6 Закону *антиконкурентними узгодженими діями* є узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції.

Антиконкурентними узгодженими діями, зокрема, визнаються узгоджені дії, які стосуються:

- 1) встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;
- 2) обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- 3) розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- 4) спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- 5) усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- 6) застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невідгідне становище в конкуренції;
- 7) укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;
- 8) суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Таким чином, неправомірними узгодженими діями можуть бути угоди, інші погоджені дії, що призвели або можуть призвести до обмеження конкуренції у вигляді встановлення монопольних цін, розподілу ринків з метою їх монополізації, усунення з ринку або обмеження доступу на нього підприємців. Ці правопорушення, на відміну від зловживання монопольним становищем, учиняються не однією особою, а двома і більше підприємцями, які укладають угоди (здійснюють погоджені дії) для досягнення антиконкурентної мети, тобто є не індивідуальними, а колективними діями. Заборона здійснювати такі дії спрямована на попередження надмірної монополізації та нарощування монопольних явищ для сприяння створенню ринку, де захищені інтереси споживача.

Які типові антиконкурентні узгоджені дії у практиці України?

В Україні найтиповішими з неправомірних угод між підприємцями, що дискримінують потенційних конкурентів і споживачів, є неправомірні угоди, спрямовані на усунення з ринку або обмеження доступу на нього інших підприємців, а також на встановлення монопольних цін (тарифів).

Так, Вінницьке територіальне відділення Антимонопольного комітету України (далі - Відділення) здійснило перевірку 11 господарюючих суб'єктів, що діяли на ринку фотопослуг м. Вінниці.

Під час перевірки було вилучено копію спільного прейскуранта цін, підписаного на загальній зустрічі представниками зазначених господарюючих суб'єктів. Цей прейскурант передбачав недопущення оптових і персональних знижок на фотопослуги і фотоматеріали в роздрібній торгівлі та містив погоджені розцінки на фотопослуги.

Починаючи з однієї узгодженої дати, всі фотолaborаторії підняли розцінки на послуги щодо проявлення кольорових плівок з 1 грн. 30 копійок до 2 грн. 50 коп. Ціни було підвищено відповідно до прийнятого на загальній зустрічі прейскуранта.

Відділення розглянуло справу за такою кваліфікацією: укладення неправомірної угоди між підприємцями, спрямованої на встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів) відповідно до абз. 2 ст. 5 Закону України "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності".

Погоджені дії щодо підписання прейскуранта цін на фотопослуги, неприпустимість оптових і персональних знижок на послуги і фотоматеріали у роздрібній торгівлі й одночасне підвищення ціни на проявлення плівок і фотодрук мають антиконкурентний характер, замінюють ризик конкуренції на координовану поведінку на ринку.

За результатами перевірки було встановлено таке.

Ринок фотопослуг на Україні регіоналізований з огляду на зручність надання підприємцями фотопослуг і одержання цих послуг споживачами за місцем їх розташування, проживання. Це, зокрема, характерно для великих міст. На ринку діє велика кількість підприємців, серед яких провідну роль відіграють підприємці системи "Фуджі" та "Кодак". Ринок тісно пов'язаний із суміжними ринками фотоматеріалів, фотообладнання та його обслуговування. Регіональні ринки фотопослуг у великих містах є потенційно місткими і висококонкурентними, оскільки бар'єри на шляху вступу до них нових підприємців незначні. Разом з тим, при вирівнюванні цін, характерному для ринків, що сформувалися переважно з неціноювою конкуренцією, має залишатися певне диференціювання цін, пов'язане з масштабами послуг, усталеним колом клієнтури, місцем розташування приймальних пунктів тощо.

Мають місце ознаки існування системи взаємного впливу, контролю діяльності конкурентів на ринку фотопослуг. Крім Вінниці, подібність цін

на фотопослуги було виявлено в таких містах: Івано-Франківськ, Рівне, Чернігів, Донецьк, Хмельницький, Севастополь, Житомир, Харків та Луганськ. Одним із механізмів системи є погоджені дії щодо прийняття, наприклад, виявленого в м. Вінниця єдиного для всіх учасників ринку прейскуранта цін на фотопослуги, яким передбачено також неприпустимість оптових і персональних знижок на фотопослуги і фотоматеріали у роздрібній торгівлі.

Найбільшу кількість порушень було вчинено у вигляді усунення з ринку або обмеження доступу на нього підприємців. Як правило, одним з учасником таких дій був суб'єкт природної монополії - державне підприємство, що використовувало свою необмежену ринкову владу на суміжних та інших ринках для створення істотних переваг обраному приватному контрагенту [1].

Антимонопольним комітетом України розглядалася справа щодо погоджених дій чотирьох найбільш потужних енергопостачальних компаній Києва, які погодили і використовували протягом опалювального сезону графік, занижений стосовно нормативного графіка температур мережної води у трубопроводі.

Цей графік був виявлений під час перевірки однієї з компаній. Він свідчив про те, що компанії виробили єдину схему нагрівання води за умов недостачі палива. Під час опалювального сезону з жовтня по квітень територіальним відділенням Антимонопольного комітету був проведений моніторинг і отримані щоденні дані з температурами на кожному джерелі тепла, а також середньодобові температури повітря в цей же період. Температури теплоносія практично збіглися з виявленим графіком, який узгоджено підтримували всі компанії.

Після незалежної експертизи було науково обґрунтовано, що при такому графіку можна віддати тільки 80-85% належного споживачам тепла. Щоб переконатися у зловживанні, територіальне відділення Антимонопольного комітету запросило ЖЕКи, і з'ясувалося, що ніякого перерахунку за поставлене тепло не робилося. Отже, споживачі сплатили за послуги в повному обсязі, а одержували тільки їх частину.

Таким чином, було визначено, що протягом опалювального сезону декілька компаній недодали населенню послуг з опалення на 15 % - 20% від нормативно встановленого розміру.

Відповідно до ст. 5 Закону "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності" таке порушення було кваліфіковано як погоджені дії, що призвели до підтримки монополю високих цін. А також відповідно до ст. 4 цього Закону ці порушення трактуються як установлення монополю високих цін на свої товари, що призвело до порушення прав споживачів. Внаслідок учинених дій на компанії було накладено штрафи від 12 тис. грн. до 15 тис. грн. Крім того, Київське територіальне відділення Антимонопольного комітету України подало до Київської міської держадміністрації ряд пропозицій щодо вдосконалення тарифної системи, яка би враховувала кількісні та якісні показники цих послуг і запобігала б зловживанням монополю становцем підприємств енергопостачання [2].

Чи заборонено законодавством вчинення антиконкурентних узгоджених дій?

Згідно зі ст.6 Закону "Про захист економічної конкуренції" вчинення антиконкурентних узгоджених дій забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до закону.

Особа, яка вчинила антиконкурентні узгоджені дії, але раніше за інших учасників цих дій добровільно повідомила про це Антимонопольний комітет України чи його територіальне відділення та надала інформацію, що має суттєве значення для прийняття рішення у справі, звільняється від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій, передбаченої ст. 52 Закону.

Не може бути звільнена від відповідальності особа, якщо вона:

- не вжила ефективних заходів щодо припинення нею антиконкурентних узгоджених дій після повідомлення про них Антимонопольному комітету України;
- була ініціатором антиконкурентних узгоджених дій чи забезпечувала керівництво ними;
- не надала всіх доказів або інформації стосовно вчинення нею порушення, про які їй було відомо та які вона могла безперешкодно отримати.

Поряд із загальною заборонаю антиконкурентних погоджених дій Закон визначає три групи погоджених дій, до яких не застосовуються заборона:

- 1) *узгоджені дії малих або середніх підприємств* - положення ст. 6 Закону не застосовуються до будь-яких добровільних узгоджених дій малих або середніх підприємств щодо спільного придбання товарів, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємств;
- 2) *узгоджені дії стосовно постачання та використання товарів* - положення ст. 6 Закону не застосовуються до узгоджених дій щодо постачання чи використання товарів, якщо учасник узгоджених дій відносно іншого учасника узгоджених дій встановлює обмеження на:
 - використання поставлених ним товарів чи товарів інших постачальників;
 - придбання в інших суб'єктів господарювання або продаж іншим суб'єктам господарювання чи споживачам інших товарів;
 - придбання товарів, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не належать до предмета угоди;
 - формування цін або інших умов договору про продаж поставленого товару іншим суб'єктам господарювання чи споживачам;

- 3) *узгоджені дії стосовно прав інтелектуальної власності* - положення ст. 6 Закону не застосовуються до угод про передачу прав інтелектуальної власності або про використання об'єкта права інтелектуальної власності в тій частині, в якій вони обмежують у здійсненні господарської діяльності сторону угоди, котрій передається право, якщо ці обмеження не виходять за межі законних прав суб'єкта права інтелектуальної власності.

Які узгоджені дії суб'єктів господарювання можуть бути дозволені?

Ст.10 Закону "Про захист економічної конкуренції" передбачає узгоджені дії, що можуть бути дозволені відповідними органами Антимонопольного комітету України, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють:

- вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару;
- техніко-технологічному, економічному розвитку;
- розвитку малих або середніх підприємств;
- оптимізації експорту чи імпорту товарів;
- розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари;
- раціоналізації виробництва.

Ці узгоджені дії не можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України, якщо конкуренція суттєво обмежується на всьому ринку чи в значній його частині.

Кабінет Міністрів України може дозволити узгоджені дії, на які Антимонопольним комітетом України не було надано дозволу відповідно до частини другої цієї статті, якщо учасники узгоджених дій доведуть, що позитивний ефект для суспільних інтересів переважає негативні наслідки обмеження конкуренції.

Дозвіл не може бути наданий, якщо:

- учасники узгоджених дій застосовують обмеження, які не є необхідними для реалізації узгоджених дій;
- обмеження конкуренції становить загрозу системі ринкової економіки.

Що таке "монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання на ринку"?

Згідно з п.1 ст.12 Закону "Про захист економічної конкуренції" суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо:

- на цьому ринку в нього немає жодного конкурента;
- не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин.

При застосуванні цієї норми слід враховувати, що Закон визначає ринок товару (товарний ринок) як сферу обороту товару (взаємозамінних товарів), на якій протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція. Термін "товар" вживається для цілей Закону як будь-який предмет господарського обороту, в тому числі продукція, роботи, послуги, документи, що підтверджують зобов'язання та права (зокрема цінні папери).

Монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції (п.2 ст.12).

Монопольним (домінуючим) також може бути визнане становище суб'єкта господарювання, якщо його частка на ринку товару становить 35% або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам (п.3 ст.12).

Отже, Закон "Про захист економічної конкуренції" містить дві презумпції щодо монопольного (домінуючого) становища:

- а) становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку певного товару складає більше 35 %, презюмується в якості монопольного (домінуючого), однак ця презумпція може бути спростована шляхом доведення суб'єктом господарювання зворотного. Іншими словами, якщо частка суб'єкта господарювання на ринку понад 35 %, то Законом установлена презумпція домінуючого становища, при цьому тягар її спростовання (тобто доведення зворотного) покладається на суб'єкта господарювання;
- б) становище суб'єкта господарювання, частка якого складає 35% і менше, визначається в якості монопольного (домінуючого), якщо це доведено антимонопольними органами. Тобто, якщо частка суб'єкта господарювання 35% і нижче, встановлена презумпція відсутності домінуючого становища, при цьому тягар її спростовання покладено на органи Антимонопольного комітету.

Таким чином, у законодавстві України не встановлена незаперечна презумпція відсутності в суб'єкта господарювання монопольного (домінуючого) становища.

Поряд із зазначеними правилами, введені спеціальні правила щодо встановлення монопольного (домінуючого) становища кожного з кількох суб'єктів господарювання (законодавством, що діяло раніше, такі правила не передбачались).

По-перше, вважається, що кожен з двох чи більше суб'єктів господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо стосовно певного виду товару між ними немає конкуренції або є незначна конкуренція та щодо них, разом узятих, виконується одна з умов, передбачених ч.1 ст.12.

По-друге, монопольним (домінуючим) вважається також становище кожного з кількох суб'єктів господарювання, якщо відносно них виконуються такі умови:

- сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50 відсотків;
- сукупна частка не більше ніж п'ятох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 70 відсотків, і якщо при цьому вони не доведуть, що відносно них не виконуються умови ч. 4 ст.12 Закону.

Отже, монопольне (домінуюче) становище характеризується кількома рисами, що дозволяють відрізнити його від іншого, не домінуючого становища суб'єктів господарювання на ринку. Це, насамперед, те, що монопольне становище може встановлюватися тільки відносно суб'єктів господарювання, що займаються виробництвом чи реалізацією певного товару, тому воно встановлюється на певному товарному ринку. Обов'язковою рисою монопольного становища є те, що воно дає суб'єкту господарювання можливість впливати на стан конкурентного середовища на ринку певного товару. Формальним же критерієм монопольного становища суб'єкта господарювання є володіння певною часткою на ринку цього товару.

Які проблеми виникають на практиці при визначенні монопольного становища суб'єктів господарювання на ринку?

На практиці виникають проблеми із тлумаченням поняття "монопольне становище на ринку" і тієї категорії осіб, відносно яких таке монопольне становище складається.

Так, Антимонопольний комітет України вважав порушниками антимонопольного законодавства 18 реєстраторів цінних паперів. Штрафи були накладені на Київського реєстратора "Р" (96, 8 тис. грн.), Донецьких "Р" (2,9 тис. грн.), "М" (300 грн.), "А" (3 тис. грн.) тощо.

Зокрема, відповідно до постанови державного уповноваженого Антимонопольного комітету України за порушення антимонопольного законодавства, в результаті яких, на думку фахівців Антимонопольного комітету, ЗАТ "А" одержало прибуток у розмірі 1088 грн. 18 коп., на нього був накладений штраф у сумі 3000 грн. Крім того, реєстратора зобов'язали добровільно перерахувати суму незаконно отриманого прибутку у державний бюджет. ЗАТ "А" звернулося до Вищого арбітражного суду України.

Суд задовольнив позов. Зокрема, у його рішенні зазначено: "Відповідно до ст.1 Закону України "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", монопольна діяльність - це дії суб'єкта господарювання за умови монопольного становища на ринку одного суб'єкта господарювання у виробництві і реалізації товарів (послуг). Придбання виключних прав підприємцем перед його контрагентом після укладення цивільно-правового договору з ним не вважається монопольною діяльністю". Таким чином, "А" не є монополістом, оскільки ціни на надані ним послуги з ведення реєстру регламентовані договором, затвердженим загальними зборами акціонерів. Цей факт свідчить, що реєстратор не міг нав'язувати емітенту і його акціонерам дискримінаційні ціни.

Антимонопольний комітет України не погодився з таким висновком і подав касаційну скаргу до судової колегії Вищого арбітражного суду України. При цьому ним було зроблено уточнення: реєстратор виступає монополістом не відносно акціонера, а відносно покупця акцій, який не приймав участі у затвердженні договору.

Судова колегія Вищого арбітражного суду не погодилася з таким тлумаченням. Вона звернула увагу на те, що відповідно до "Тимчасового Положення про депозитарії і депозитарну діяльність" від 21 травня 1996 року, яким урегульований механізм реєстрації і перереєстрації прав власності на іменні цінні папери, на загальнодержавному ринку послуги з оформлення прав власності на цінні папери, крім реєстраторів, надають також зберігачі, до яких, при бажанні, можуть звертатися окремі покупці. Той факт, що вони цього не роблять, свідчить не про те, що реєстратор займає монопольне становище, як стверджує Антимонопольний комітет,

а, навпаки, про те, що контрагентів за договорами із реєстратором цілком влаштовують умови наданих їм послуг.

У зв'язку з цією справою виникає питання про можливість застосування до реєстраторів загальної методики визначення монопольного становища підприємства, відповідно до якої монополістом вважається реєстратор, що здійснює не менше 35% операцій на трансфер відносно акцій конкретного емітента. Обсяг операцій реєстратора, як і зберігача, цілком залежить від покупця або торговця цінними паперами, а не навпаки [3].

Що таке "зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку"?

Відповідно до законодавства України само по собі володіння суб'єктом господарювання монопольним становищем не є протиправним. Таким є лише зловживання домінуванням на ринку.

Закон "Про захист економічної конкуренції", на відміну від попереднього законодавства, надає легальне визначення поняття "зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку".

Згідно з п.1 ст. 13 Закону "Про захист економічної конкуренції" *зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку* є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

Крім легальної дефініції, у Законі міститься перелік складів правопорушень, визнаних зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку, який, на відміну від Закону "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності", що діяв раніше, не є вичерпним.

Згідно з п.2 ст.13 Закону зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку, зокрема, визнається:

- 1) встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;
- 2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;
- 3) обумовлювання укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;
- 4) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;
- 5) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання;
- 6) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;
- 7) створення перешкод для доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Хоча в Законі "Про захист економічної конкуренції" зазначено 7 складів правопорушень (як і в законодавстві, що діяло раніше) однак сформульовані вони інакше.

На відміну від законодавства, що діяло раніше, де була відсутня пряма заборона вище проаналізованого правопорушення (заборона випливала з установлених за його вчинення санкцій), Закон "Про захист економічної конкуренції" зазначає, що зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку забороняється і тягне за собою відповідальність згідно з законом.

Через відсутність діючої конкуренції й ефективних засобів правового захисту споживачів різко підсилюється тиск виробника (постачальника, продавця) на покупця (споживача) при нав'язуванні умов договору, в тому числі при встановленні цін на продукцію. При монополії виробництва споживач не може реально здійснити право вибору виробника (продавця) і потрапляє в економічну залежність від виробника-монополіста, що в нечесний спосіб намагається скористатися своїм монопольним становищем.

Особливістю цього виду порушення антимонопольного законодавства є здійснення господарюючим суб'єктом, який займає монопольне становище на ринку, таких дій, що були б неможливі в умовах ефективної конкуренції на ринку. Це, зокрема, отримання прибутку, зумовленого не ефективністю діяльності або високою продуктивністю, а неправомірним використанням ним свого домінуючого становища на ринку, або утримання чи посилення такого становища шляхом усунення з ринку конкурентів чи обмеження їхнього доступу на ринок.

Які найбільш характерні зловживання монопольним становищем на ринку України?

В Україні зловживання монопольним становищем на ринку є одним із найпоширеніших порушень антимонопольного законодавства протягом останніх кількох років.

Значну частину цінових зловживань було допущено суб'єктами природних монополій - підприємствами зв'язку, енерго-, тепло-, водо-, газо-постачання, тарифи на товари (роботи, послуги) яких, як правило, регулюються.

Характерними прикладами подібних порушень, справи щодо яких розглядали органи Антимонопольного комітету України, є:

- встановлення доплат на розвиток підприємства; вимога сплати послуг, наданих у минулому періоді, за новим тарифом;
- надання вихідних даних для проєктування і будівництва об'єктів соціальної сфери за додаткову оплату;
- залучення коштів населення та підприємств для розвитку місцевого телефонного зв'язку шляхом запровадження підвищеного тарифу на встановлення телефонів без надання передбаченого права розпорядження телефонною парою;
- припинення подачі електроенергії в житлові будинки з вимогою оплати мешканцями вартості заміненого кабеля;
- запровадження підвищеного тарифу для приватних підприємств порівняно з державними на встановлення або перенесення телефонів [4].

Найчастіше зловживання монопольним становищем здійснювалися у вигляді:

- нав'язування умов договору, які ставлять контрагента у нерівне становище, або додаткових умов, що не належать до предмету договору, в тому числі нав'язування товару, не потрібного контрагентові;
- встановлення монопольно високих цін, що приводить до порушень прав споживачів;
- встановлення дискримінаційних цін на свої товари, що обмежує права окремих споживачів [5].

Так, до арбітражного суду області звернулося акціонерне товариство - цукровий завод (далі - Позивач) - із заявою щодо визнання недійсним постанови територіального відділення Антимонопольного комітету (далі - Відповідач) про накладення на Позивача штрафу за порушення антимонопольного законодавства.

Рішенням арбітражного суду області вимоги Позивача задоволені. Однак голова арбітражного суду області скасував це рішення в порядку нагляду та у позові відмовив, посилаючись на такі аргументи.

Позивач займає монопольне становище на ринку переробки цукрового буряка на території восьми районів області. Користуючись цим, Позивач при укладенні договорів на переробку цукрового буряка, вирощеного в індивідуальних господарствах, потребує від товаровиробників надання довідок сільських рад про площі посіву буряка і валового збору буряка, а також актів обстеження посівів. Крім того, для індивідуальних товаровиробників Позивач установлював дискримінаційний порядок відшкодування їм витрат з транспортування сировини від місця заготівлі до місцезнаходження Позивача: відшкодовувалася вартість доставки, виходячи із середньої відстані 32 км, хоча буряк завозився на відстань від 5 до 150 км. З врахуванням того, що аналогічні умови включалися й у договори з індивідуальними товаровиробниками на попередній рік, Відповідач обгрунтовано визнав факт повторного порушення Позивачем антимонопольного законодавства, зокрема абзаців другого і шостого статті 4 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності".

Позивач не погодився з постановою голови арбітражного суду області й у заяві до судової колегії Вищого арбітражного суду України з перегляду рішень, визначень, постанов просив її скасувати, визнати недійсною постанову Відповідача за такими мотивами.

Відповідач уклав більше 6 тисяч договорів на переробку буряка з індивідуальними виробниками, включивши до цих договорів не оскаржену здавачами буряка умову про надання названих вище довідок і актів. Стосовно ж витрат щодо доставки буряка, то Відповідач помилково, на думку Позивача, трактує абзац шостий статті 4 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", ототожнюючи витрати щодо доставки буряка індивідуальними виробниками з поняттям "свій товар", тобто з встановленням ціни на свій товар.

Перевіривши матеріали справи, судова колегія встановила таке.

Постановою Відповідача, що оспорується, зафіксовано факт повторного порушення Позивачем антимонопольного законодавства у вигляді нав'язування додаткових умов контрагентам за договорами на переробку цукрового буряка і застосування дискримінаційних розцінок на доставку буряка Відповідачу. Цією постановою Позивачу запропоновано внести зміни в умови договорів, виключивши з них обов'язок здавачів буряка представляти акти та довідки щодо посівних площ, а також установивши розмір оплати доставки, виходячи з вартості одного тонно-кілометра. Крім того, Позивач зобов'язаний сплатити штраф у розмірі 0, 03 % виторгу від реалізації товарної продукції у 1997 році. За результатами вивчення ринку послуг з переробки буряка в районах області встановлено факт монопольного становища Позивача на цьому ринку, що в межах району складає 99,3 %.

Обставини справи свідчать, що Позивач діє як монополіст; а здавачі цукрового буряка знаходяться в нерівних умовах внаслідок обмеження або відсутності конкуренції на ринку та змушені у зв'язку з відсутністю альтернативи виконувати умови, що нав'язуються позивачем як монополістом.

До пункту 1 договорів з ініціативи позивача без будь-яких підстав включено умову про надання здавачами буряка довідок сільських рад про площі посівів та їх врожайність. Без надання цих документів Позивач не приймає буряк на переробку або не видає здавачам продукцію переробки.

Та обставина, що індивідуальні господарства не склали протоколів розбіжностей при укладенні договорів, не може бути прийнято до уваги, оскільки при укладанні договорів із громадянами складення таких протоколів не передбачено.

Відповідно до статті 1 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" товар - це продукт діяльності (включаючи роботи і послуги), призначений для реалізації.

Виходячи з того, що послуги, надані Позивачем, за змістом названої статті є товаром, і Позивач встановив окремим групам здавачів дискримінаційні ціни порівняно з іншими індивідуальними господарствами, Відповідач правомірно визнав факт порушення Позивачем антимонопольного законодавства.

Враховуючи те, що матеріалами справи доведено факт зловживання монопольним становищем у вигляді нав'язування контрагентам додаткових умов, які не стосуються предмета договору, та у встановленні дискримінаційних розцінок на свої послуги, що порушують права окремих виробників, судова колегія Вищого арбітражного суду України з перегляду рішень, визначень, постанов не знайшла підстав для задоволення вимог Позивача [6].

Що таке "антиконкурентні дії органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління і контролю"?

Згідно зі ст.15 Закону "Про захист економічної конкуренції" *антиконкурентними діями* органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю є прийняття будь-яких актів (рішень, наказів, розпоряджень, постанов тощо), надання письмових чи усних вказівок, укладення угод або будь-які інші дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції.

Цей вид правопорушення здійснюється тільки спеціальними суб'єктами - органами влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління і контролю.

Згідно зі ст.1 Закону органи влади - міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, державні органи, що здійснюють регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, ринку цінних паперів, державні органи приватизації, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, місцеві органи виконавчої влади.

Органи адміністративно-господарського управління та контролю - суб'єкти господарювання, об'єднання, інші особи в частині виконання ними функцій управління або контролю в межах делегованих їм повноважень органів влади чи органів місцевого самоврядування.

Поряд із легальним визначенням зазначених антиконкурентних дій Закон надає невичерпний перелік складів цього правопорушення.

Антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, зокрема, визнаються:

- заборона або перешкоджання створенню нових підприємств чи здійсненню підприємництва в інших організаційних формах у будь-якій сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво, придбання чи реалізацію певних видів товарів;
- пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до вступу в асоціації, концерни, міжгалузеві, регіональні чи інші форми об'єднань або здійснення концентрації суб'єктів господарювання в інших формах;
- пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до пріоритетного укладення договорів, першочергової поставки

товарів певному колу споживачів чи першочергового їх придбання у певних продавців;

- будь-яка дія, спрямована на централізований розподіл товарів, а також розподіл ринків між суб'єктами господарювання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи закупівель або за колом споживачів чи продавців;
- встановлення заборони на реалізацію певних товарів з одного регіону країни в іншому або надання дозволу на реалізацію товарів з одного регіону в іншому в певному обсязі чи за виконання певних умов;
- надання окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання пільг чи інших переваг, які ставлять їх у привілейоване становище відносно конкурентів, що призводить або може призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції;
- дія, внаслідок якої окремим суб'єктам господарювання або групам суб'єктів господарювання створюються несприятливі чи дискримінаційні умови діяльності порівняно з конкурентами;
- дія, якою встановлюються не передбачені законами України заборони та обмеження самостійності підприємств, у тому числі щодо придбання чи реалізації товарів, ціноутворення, формування програм діяльності та розвитку, розпорядження прибутком.

Чи заборонені законодавством антиконкурентні дії органів влади і управління?

Вчинення антиконкурентних дій органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю забороняється і тягне за собою відповідальність згідно із Законом "Про захист економічної конкуренції".

Поряд із вказаною загальною заборonoю Закон містить дві спеціальних заборони:

- 1) *заборону делегування повноважень органів влади та органів місцевого самоврядування* - органам влади та органам місцевого самоврядування забороняється делегування окремих владних повноважень об'єднанням, підприємствам та іншим суб'єктам господарювання, якщо це призводить або може призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції (ст.16 Закону);
- 2) *заборону схилення до порушень законодавства про захист економічної конкуренції та їх легітимації* - забороняються дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), що полягають у схиленні суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю до порушень законодавства про захист економічної конкуренції, у створенні умов для вчинення таких порушень чи їх легітимації.

Зазначені дії порушують загальну гарантію прав підприємців, встановлену в ст. 12 Закону України "Про підприємництво": Держава гарантує всім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Виходячи з цього положення, орган державної влади не має права надавати жодній з конкуруючих сторін додаткові переваги, підтримку або, навпаки, обмежувати когось з них у будь-яких аспектах їхньої діяльності (можливості ціноутворення, придбання сировини і матеріалів, ринки реалізації продукції, що використовуються, тощо).

Необхідність заборони антиконкурентних дій органів державної влади, місцевого самоврядування зумовлена тим, що при переході до ринку важливого значення набуває своєчасне виявлення та запобігання будь-яким посяганням з боку державних органів на свободу підприємницької діяльності. Практика показує, що спроби суб'єктів підприємницької діяльності щодо розширення економічної самостійності отримують опір з боку окремих органів державної влади. Нерідко свобода діяльності, са-

мостійність, права і законні інтереси підприємців притискаються державними органами як організаційно, так і фінансово-економічно.

Відповідно до Закону правопорушеннями визнаються дії органів державної влади, місцевого самоврядування й адміністративно-господарського управління та контролю, що призвели або можуть призвести до недопущення, істотного обмеження або усунення конкуренції чи обмеження свободи підприємницької діяльності. Такі дії вважаються неправомірними, оскільки вони створюють дискримінаційні або виняткові умови для діяльності деяких учасників підприємницької діяльності, що веде до обмеження конкуренції. До них відносяться вчинки, які спонукають підприємців чинити певні дії або, навпаки, містять заборону їх здійснення, зокрема заборону певних напрямків і видів діяльності; вказівки щодо вчинення дій на шкоду інтересам підприємців, створення необґрунтованих перешкод при реєстрації підприємців або, навпаки, неправомірне надання їм пільг.

Які типові різновиди антиконкурентних дій органів влади та управління?

Одним із типових різновидів антиконкурентних дій органів державної влади є примушування підприємців вступати до господарських об'єднань. Нерідко трапляються і факти встановлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону в інший, що є одним із проявів регіонального монополізму. Причому іноді шляхом видання підзаконних нормативних актів місцеві органи державної влади встановлюють такі заборони та економічні санкції за вивіз підприємцями продукції за межі регіону. Ці незаконні дії не тільки значною мірою обмежують свободу підприємницької діяльності, але й ведуть до руйнування або заподіяння відчутної шкоди міжрегіональним господарським зв'язкам, сприяючи відокремленню регіонів.

Як свідчить практика, головною причиною антиконкурентних дій є об'єднання в особі одного органу функцій державного управління та господарської діяльності. За таких умов природним є бажання цих органів створити своїм підрозділам привілейовані умови в порівнянні з іншими підприємцями, які займаються аналогічною діяльністю.

Антиконкурентні дії органів влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління і контролю залишаються одним із найпоширеніших видів порушень антимонопольного законодавства. Це пояснюється повільними темпами відходу частини державних органів, особливо регіонального і місцевого рівня, а також різних об'єднань, від адміністративних методів керування, їх прагненням перекласти труднощі економічної кризи на плечі підприємців. Традиції командно-адміністративної системи, бажання частини керівників тримати під безпосереднім контролем діяльність підприємств незалежно від форм власності, правовий нігілізм, рецидиви якого все ще мають місце, призводить до обмеження законних прав деяких підприємців і надання неправомірних переваг іншим, невинуватим заборон і обмежень підприємницької діяльності.

Так, останнім часом найбільш поширеними дискримінаційними діями, що були викриті та припинені органами Антимонопольного комітету України, виявилось обмеження прав суб'єктів господарювання щодо придбання і реалізації товарів, насамперед сільськогосподарської продукції, продуктів харчування. Порушення виявлені майже у всіх регіонах України.

Органами Антимонопольного комітету, зокрема, виявлено і припинено низку випадків неправомірного адміністративного втручання у порядок укладання договорів між суб'єктами господарювання, що істотно обмежувало їхні законні права.

"У" міськвиконком своїм рішенням "Про стан і організацію торгівлі на колгоспних ринках м. "У" зобов'язав адміністрацію колгоспного ринку укладати договори на оренду помешкань тільки з організаціями, зареєстрованими у м. "У".

Рішенням міської ради "Про порядок торгівлі на території міста суб'єктів підприємницької діяльності, які не зареєстровані у м. "У" підприємства, установи, організації, не зареєстровані в м. "У", і фізичних осіб було зобов'язано реалізацію товарів проводити через торгові точки суб'єктів підприємницької діяльності, зареєстрованих у місті і на місцях ринках, або придбати у виконкомі патент на право здійснення торгово-посередницької діяльності на території міста. Цим же рішенням суб'єктів підприємницької діяльності, які придбали об'єкти торгівлі шляхом викупу або за конкурсом, зобов'язано укладати договори на реалізацію товарів від суб'єктів підприємницької діяльності, не зареєстрованих у місті.

Такі дії "У" міської ради та її виконкому територіальним відділенням Антимонопольного комітету України кваліфіковано за п. 7 ст. 6 Закону України "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності" як обмеження прав суб'єктів господарювання щодо придбання та реалізації товарів.

Оскільки "У" міська рада проігнорувала розпорядження територіального відділення Антимонопольного комітету щодо приведення рішень у відповідність до вимог чинного законодавства, відділення Комітету подало позовну заяву в арбітражний суд області про визнання недійсними відповідних пунктів зазначених рішень. Позов задоволено.

Розпорядженням голови "П" райдержадміністрації "Х" області була запроваджена обов'язкова перевірка текстів бартерних угод та їх реєстрація в юридичному відділі райдержадміністрації. Бартерні угоди, укладені без відома райдержадміністрації, вважалися недійсними.

Головою "Ч" райдержадміністрації "Х" області було прийнято розпорядження "Про порядок укладення договорів на виконання сільгоспробіт та реалізацію продукції підприємствами району", яким передбачалося, що реалізація сільгоспродукції за межі області має здійснюватися за погодженням із райдержадміністрацією та обласним управлінням сільського господарства.

Внаслідок надання територіальним відділенням Антимонопольного комітету рекомендацій до зазначених рішень внесені відповідні зміни [7].

Що таке "концентрація суб'єктів господарювання"?

Згідно зі ст. 22 Закону "Про захист економічної конкуренції" *концентрацією визнається:*

- 1) злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого;
- 2) набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання, зокрема шляхом:
 - а) безпосереднього або опосередкованого придбання, набуття у власність іншим способом активів у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, одержання в управління, оренду, лізинг, концесію чи набуття в інший спосіб права користування активами у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, в тому числі придбання активів суб'єкта господарювання, що ліквідується;
 - б) призначення або обрання на посаду керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особи, яка вже обіймає одну чи кілька з перелічених посад в інших суб'єктах господарювання, або створення ситуації, при якій більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів двох чи більше суб'єктів господарювання обіймають одні й ті самі особи;
 - в) створення суб'єкта господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який тривалий період буде самостійно здійснювати господарську діяльність, і при цьому зазначене створення не приводить до координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання;
- 3) безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання.

Поряд із переліком дій, що визнаються концентрацією, Закон визначає *дії, що не вважаються концентрацією:*

- 1) створення суб'єкта господарювання, метою якого є чи внаслідок створення якого здійснюється координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений

- суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання. Такі дії розглядаються як узгоджені дії відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 5 Закону;
- 2) придбання часток (акцій, паїв) суб'єкта господарювання особою, основним видом діяльності якої є проведення фінансових операцій чи операцій з цінними паперами, якщо це придбання здійснюється з метою їх наступного перепродажу за умови, що зазначена особа не бере участі в голосуванні у вищому органі чи інших органах управління суб'єкта господарювання. У такому випадку наступний перепродаж має бути здійснений протягом одного року з дня придбання часток (акцій, паїв). На клопотання зазначених осіб із обґрунтуванням неможливості здійснення наступного перепродажу органи Антимонопольного комітету України можуть прийняти рішення про продовження цього строку;
 - 3) дії, які здійснюються між суб'єктами господарювання, пов'язаними відносинами контролю, у випадках, передбачених частиною другою цієї статті, крім випадків набуття такого контролю без отримання дозволу Антимонопольного комітету України, якщо необхідність отримання такого дозволу передбачена законом;
 - 4) набуття контролю над суб'єктом господарювання або його частиною, в тому числі завдяки праву управління та розпорядження його майном арбітражним керуючим, службовою чи посадовою особою органу державної влади.

Як бачимо, поняття "контроль" є вихідним для визначення економічної концентрації. В Законі це поняття має широке значення: контроль - вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже займають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання. Пов'язаними особами є юридичні та/або фізичні особи, які спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання;

Згідно зі ст. 23 Закону *учасниками концентрації* визнаються:

- суб'єкти господарювання, відносно яких здійснюється або має здійснитися злиття, приєднання;
- суб'єкти господарювання, які набувають або мають намір набути контроль над суб'єктом господарювання, чи суб'єкти господарювання, щодо яких набувається або має набутися контроль;
- суб'єкти господарювання, активи (майно), частки (акції, паї) яких набуваються у власність, одержуються в управління (користування), оренду, лізинг, концесію або мають набутися, та їх покупці (одержувачі), набувачі;
- суб'єкти господарювання, що є або мають намір стати засновниками (учасниками) новостворюваного суб'єкта господарювання. У разі коли одним із засновників є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, орган адміністративно-господарського управління та контролю, учасником концентрації вважається також суб'єкт господарювання, активи (майно), частки (акції, паї) якого вносяться до статутного фонду новостворюваного суб'єкта господарювання;
- фізичні та юридичні особи, пов'язані з учасниками концентрації, зазначеними в абзацах другому - п'ятому цієї статті, відносинами контролю, що дає підстави визнати відповідну групу осіб згідно із статтею 1 цього Закону єдиним суб'єктом господарювання.

Яким чином здійснюється контроль за концентрацією суб'єктів господарювання?

Держава здійснює контроль за економічною концентрацією суб'єктів підприємницької діяльності з метою охорони і заохочення конкуренції, недопущення подальшої монополізації ринку, захисту інтересів споживачів, протидії зловживанню великими господарюючими структурами своїм монопольним становищем на ринку.

На відміну від законодавства, що діяло раніше, в якому контроль за економічною концентрацією був передбачений переважно на рівні підзаконних, в основному відомчих, нормативно-правових актів, розділ V Закону "Про захист економічної конкуренції" передбачає основні положення такого контролю.

Зокрема, у Законі визначене поняття концентрації суб'єктів господарювання, названі учасники концентрації, визначені випадки, в яких необхідно одержання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання, а також підстави надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання.

Органи Антимонопольного комітету України здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання (далі - концентрація) з метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживанню монопольним (домінуючим) становищем, обмеженню конкуренції.

Не в усіх випадках концентрація суб'єктів господарювання вимагає одержання згоди органів Антимонопольного комітету України.

Ст. 24 Закону називає випадки, в яких необхідно отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання.

Концентрація може бути здійснена лише за умови попереднього отримання дозволу Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених ч. 2 ст. 22 Закону та іншими актами законодавства, коли сукупна вартість активів або сукупний обсяг реалізації товарів учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, за останній фінансовий рік, у тому числі за кордоном, перевищує суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року, і при цьому:

вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів, у тому числі за кордоном, не менш як у двох учасників концентрації, з урахуванням відносин контролю, в кожного перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року, та вартість (сукупна вартість) активів або обсяг (сукупний обсяг) реалізації товарів в Україні хоча б одного учасника концентрації, з урахуванням відносин контролю, перевищує суму, еквівалентну 1 мільйону євро, визначену за курсом Національного банку України, що діяв в останній день фінансового року.

При розрахунку обсягів реалізації товарів учасників концентрації використовується сума доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за вирахуванням суми податку на додану вартість, акцизного збору, інших податків або зборів, базою для оподаткування в яких є оборот за останній фінансовий звітний рік, що передував поданню заяви. Кошти, отримані від реалізації товарів у межах однієї групи суб'єктів господарювання, пов'язаних відносинами контролю, якщо такий облік ведеться, не враховуються.

Якщо учасниками концентрації виступають комерційні банки, для розрахунку вартості активів та обсягів реалізації використовується десята частина вартості активів комерційного банку. У випадках, коли учасниками концентрації є страховики, для розрахунку вартості активів страховика використовується сума неттоактивів, а для розрахунку обсягів реалізації товарів - сума доходів від страхової діяльності, визначених відповідно до законодавства України про страхову діяльність.

Порядок обчислення порогових показників, що використовуються для цілей цієї статті, а також його особливості стосовно окремих категорій суб'єктів господарювання встановлюються Антимонопольним комітетом України.

Концентрація, яка потребує дозволу відповідно до ч.1 ст. 24 Закону, забороняється до надання дозволу на її здійснення. До надання такого дозволу учасники концентрації зобов'язані утримуватися від дій, які можуть призвести до обмеження конкуренції та неможливості відновлення початкового стану.

Які підстави надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання?

У ст. 25 Закону "Про захист економічної конкуренції" вказані підстави надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання. Антимонопольний комітет України чи адміністративна колегія Антимонопольного комітету України надають дозвіл на концентрацію у разі, якщо вона не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині.

Кабінет Міністрів України може дозволити концентрацію, на здійснення якої Антимонопольний комітет України не надав дозволу як на таку, що не відповідає умовам ч. 1 ст. 25, якщо позитивний ефект для суспільних інтересів зазначеної концентрації переважає негативні наслідки обмеження конкуренції.

Дозвіл згідно з ч. 2 ст. 25 Закону не може бути наданий, якщо обмеження конкуренції, зумовлені концентрацією:

- не є необхідними для досягнення мети концентрації;
- становлять загрозу системі ринкової економіки.

Яким чином у практиці Антимонопольного комітету України здійснюється контроль за економічною концентрацією?

Кожного разу при створенні, реорганізації (злитті, приєднанні) господарюючих суб'єктів (далі зазначені перетворення називаються злиттям) структура ринку змінюється, а за певних умов зазначені дії можуть призвести до його монополізації. Саме тому Антимонопольний комітет України уважно аналізує результати злиття, їх можливі наслідки для конкуренції, враховуючи як позитивні, так і негативні сторони цього явища. Концентрація матеріальних, фінансових і людських ресурсів може сприяти більш ефективному їх використанню, здешевленню виробництва продукції. В той же час злиття може завдати шкоди конкуренції і, як наслідок, споживачам, створюючи основу для підвищення цін, обмеження вибору, зниження якості товарів. В останньому випадку всю вигоду від злиття одержує тільки постачальник (виробник) товару, а споживач лише програє або, принаймні, не виграє. Метою контролю Антимонопольного комітету за злиттями є запобігання їх негативним наслідкам, які викликані обмеженням конкуренції. Але якщо ці негативні ефекти адекватно компенсуються економічним виграшем для споживачів, Комітет, як правило, дає згоду на злиття.

Розгорання процесів приватизації, залучення іноземних інвестицій, розвиток приватного підприємництва зумовили необхідність розширення сфери державного контролю на усі види дій, що можуть призвести до монополізації ринків, і на господарюючих суб'єктів всіх організаційно-правових форм усіх форм власності.

Будь-яка значна за своїм обсягом економічна концентрація, в результаті якої один підприємець прямо або опосередковано набуває вирішального впливу на господарську діяльність іншого підприємця, вимагає одержання згоди на такі дії органів Антимонопольного комітету. Крім того, Комітет має надійні засоби у разі невиконання встановленого порядку відновити початкове становище, якщо конкуренції було завдано шкоди.

Контроль за економічною концентрацією, метою якого є протидія монополізації ринків, зловживанню домінуючим становищем і обмеженню конкуренції, є пріоритетним напрямком діяльності Антимонопольного комітету України.

Згода на концентрацію органами Антимонопольного комітету надавалася здебільшого у випадках створення: об'єднань, які є вертикально інтегрованими структурами; асоціацій, які не обмежують конкуренцію на товарних ринках, замість структур монопольного типу; об'єднань, створення яких не призведе до появи монопольних утворень і не створить загрози конкуренції на відповідних товарних ринках.

В окремих випадках, керуючись повноваженнями, передбаченими ст. 8 Закону "Про Антимонопольний комітет України", Комітет давав згоду на

економічну концентрацію, яка призводила до монополізації певних товарних ринків, якщо вигравш для суспільних інтересів переважав негативні наслідки обмеження конкуренції.

Які процедурні правила здійснення контролю за економічною концентрацією?

Процедурне регулювання розгляду заяв і справ про надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання міститься в розділі VI Закону "Про захист економічної конкуренції".

Антимонопольний комітет України чи адміністративна колегія Антимонопольного комітету України розглядають заяву про надання дозволу на концентрацію протягом тридцяти днів з дня прийняття її до розгляду відповідним органом Антимонопольного комітету України.

У разі виявлення підстав для заборони концентрації, а також у разі необхідності проведення складного поглибленого дослідження чи експертизи відповідні органи Антимонопольного комітету України розпочинають розгляд справи про концентрацію, про що приймається розпорядження та письмово повідомляється особа, яка подала заяву. Разом із повідомленням про початок розгляду справи надсилається перелік інформації, яку заявник повинен надати для прийняття органами Антимонопольного комітету України рішення у справі.

Строк розгляду справи про концентрацію не повинен перевищувати трьох місяців.

За результатами розгляду справ про концентрацію приймається рішення:

- Антимонопольним комітетом України - про надання дозволу на концентрацію; погодження установчих документів господарських товариств, об'єднань чи змін до них; заборону концентрації;
- адміністративною колегією Антимонопольного комітету України - про надання дозволу на концентрацію; погодження установчих документів господарських товариств, об'єднань чи змін до них.

Рішення органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на концентрацію може бути зумовлено виконанням учасниками концентрації певних вимог і зобов'язань, які усувають або пом'якшують негативний вплив концентрації на конкуренцію. Такі умови і зобов'язання можуть стосуватися, зокрема, обмеження щодо управління, користування чи розпорядження майном, а також зобов'язання суб'єкта господарювання здійснити відчуження майна.

Концентрація має бути здійснена протягом року з дня прийняття рішення про надання дозволу на концентрацію, якщо у рішенні не визначений більший строк. Якщо концентрацію у цей строк не здійснено, учасники концентрації мають подати нову заяву про отримання дозволу органів Антимонопольного комітету України на концентрацію.

Які порушення вважаються порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції?

Розділ VIII Закону "Про захист економічної конкуренції" встановлює перелік порушень законодавства про захист економічної конкуренції, а також і санкції за їхнє вчинення.

Згідно зі ст. 50 Закону *порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції є:*

- 1) антиконкурентні узгоджені дії;
- 2) зловживання монопольним (домінуючим) становищем;
- 3) антиконкурентні дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю;
- 4) невиконання рішення, попереднього рішення органів Антимонопольного комітету України або їх виконання не в повному обсязі;
- 5) здійснення учасниками узгоджених дій - суб'єктами господарювання - дій, заборонених згідно з ч. 5 ст. 10 Закону;
- 6) делегування повноважень органів влади чи органів місцевого самоврядування у випадках, заборонених згідно зі ст. 16 Закону;
- 7) вчинення дій, заборонених згідно зі ст. 17 Закону;
- 8) обмежувальна та дискримінаційна діяльність, заборонена згідно з ч. 2 ст. 18, ст. ст. 19 і 20 Закону;
- 9) обмежувальна діяльність, заборонена згідно з ч. 1 ст. 18 Закону;
- 10) недотримання умов, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 22 Закону;
- 11) порушення положень, погоджених з органами Антимонопольного комітету України, установчих документів суб'єкта господарювання, створеного в результаті концентрації, якщо це призводить до обмеження конкуренції;
- 12) концентрація без отримання відповідного дозволу органів Антимонопольного комітету України у разі, якщо наявність такого дозволу необхідна;
- 13) неподання інформації Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки;
- 14) подання інформації в неповному обсязі Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки;
- 15) подання недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню;
- 16) створення перешкод працівникам Антимонопольного комітету України, його територіального відділення у проведенні перевірок,

- огляду, вилученні чи накладенні арешту на майно, документи, предмети чи інші носії інформації;
- 17) надання рекомендацій суб'єктами господарювання, об'єднаннями, органами влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, що схиляють до вчинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції чи сприяють вчиненню таких порушень;
 - 18) обмеження в господарській діяльності суб'єкта господарювання у відповідь на те, що він звернувся до Антимонопольного комітету України, його територіального відділення із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;
 - 19) невиконання учасниками узгоджених дій, концентрації вимог і зобов'язань, якими було обумовлене рішення про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію;
 - 20) обмежувальна діяльність об'єднань, заборонена згідно зі ст. 21 Закону.

Яка відповідальність передбачена законодавством за порушення законодавства про захист економічної конкуренції?

Порушення законодавства про захист економічної конкуренції тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Виходячи зі змісту Закону України "Про захист економічної конкуренції", за порушення законодавства про захист економічної конкуренції можливо застосування засобів адміністративної, цивільно-правової відповідальності, а також двох специфічних санкцій у вигляді штрафів, що накладаються Антимонопольним комітетом, і примусового поділу монопольних утворень.

Найбільш поширеною санкцією за порушення антимонопольного законодавства в Україні є *накладення штрафів* на підприємців Антимонопольним комітетом України.

Згідно зі ст. 52 Закону органи Антимонопольного комітету України накладають штрафи на об'єднання, суб'єктів господарювання: юридичних осіб; фізичних осіб; групу суб'єктів господарювання - юридичних та/або фізичних осіб, що відповідно до ст. 1 Закону визнається суб'єктом господарювання, у випадках, передбачених ч. 4 ст.52 Закону.

Розміри штрафів диференційовані залежно від виду правопорушення.

Так, за антиконкурентні погоджені дії, зловживання монопольним (домінуючим) становищем, невиконання рішення, попереднього рішення органів Антимонопольного комітету України або їх виконання не в повному обсязі накладаються штрафи у розмірі десяти відсотків доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. У разі наявності незаконно одержаного прибутку, який перевищує десять відсотків зазначеного доходу (виручки), штраф накладається у розмірі, що не перевищує потрійного розміру незаконно одержаного прибутку. Розмір незаконно одержаного прибутку може бути обчислено оціночним шляхом.

Штрафи, які стягуються Антимонопольним комітетом України відповідно до ст. 52 Закону, слід відрізнити від стягнення штрафів як міри адміністративної відповідальності відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП). Їх відмінність можна простежити за декількома підставами. Вони розрізняються за суб'єктами правопорушення, на які накладаються штрафи. Штрафи відповідно до ст. 52 Закону застосовуються лише до суб'єктів господарювання - юридичних осіб, а згідно з КпАП - до посадових осіб органів влади і управління, керівників підприємств, а також до громадян, що займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи (тобто до фізичних осіб - суб'єктів підприємництва). Відрізняються вони і за юрис-

дикційним органом, що накладає санкції. За ст. 52 Закону це - тільки Антимонопольний комітет і його органи, а стягнення штрафів як міра адміністративної відповідальності здійснюється у судовому порядку. Органами Комітету, що мають право накладати штрафи за порушення антимонопольного законодавства, є Антимонопольний комітет України як вищий колегіальний орган, постійно діюча колегія Антимонопольного комітету України, що створена у складі державних уповноважених, тимчасові адміністративні колегії, а також одноосібно - державні уповноважені, голови територіальних відділень.

У практиці при визначенні розміру штрафів органами Антимонопольного комітету враховуються: істотність впливу на конкуренцію на конкретному ринку, розмір незаконно отриманого прибутку, розмір збитків, заподіяних внаслідок неправомірних дій відповідача, повторність і тривалість порушення, поведінка підприємця після виявлення ознак порушення, фінансове становище відповідача й інші обставини.

Наслідки несплати штрафів, що накладаються Антимонопольним комітетом, встановлені у п.5 ст.56 Закону: за кожний день прострочення сплати штрафу стягується пеня у розмірі півтора відсотка від суми штрафу. Розмір пені не може перевищувати розміру штрафу, накладеного відповідним рішенням органу Антимонопольного комітету України. У разі несплати штрафу у строки, передбачені рішенням, та пені органи Антимонопольного комітету України стягують штраф та пеню в судовому порядку.

Ст. 53 Закону передбачає таку специфічну санкцію, як *примусовий поділ*. Якщо суб'єкт господарювання зловживає монополією (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монополієне (домінуюче) становище.

Примусовий поділ не застосовується у разі:

- неможливості організаційного або територіального відокремлення підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць;
- наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць (якщо обсяг продукції, яка використовується суб'єктом господарювання, перевищує тридцять відсотків валового обсягу продукції підприємства, структурного підрозділу чи структурної одиниці).

Рішення органів Антимонопольного комітету України про примусовий поділ суб'єкта господарювання підлягає виконанню у встановлений строк, який не може бути меншим за шість місяців.

Реорганізація суб'єкта господарювання, що підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд за умови усунення монополієного (домінуючого) становища цього суб'єкта господарювання на ринку.

Цивільно-правова санкція у вигляді *відшкодування збитків* передбачена у ст. 55 Закону. Особи, яким заподіяно шкоду внаслідок порушення законодавства про захист економічної конкуренції, можуть звернутися до суду, господарського суду із заявою про її відшкодування.

Деякі порушення законодавства про захист економічної конкуренції можуть тягнути за собою відшкодування шкоди у подвійному розмірі - шкода, заподіяна порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченими п.п. 1, 2, 5, 10, 12, 18, 19 ст. 50 Закону, відшкодовується особою, що вчинила порушення, у подвійному розмірі завданої шкоди.

Чи може бути оскаржене підприємцем застосування санкцій антимонопольними органами?

Застосування санкцій органами Антимонопольного комітету України може бути оскаржене у судовому порядку.

Так, обласне територіальне відділення Антимонопольного комітету України (далі - Відділення) звернулося до арбітражного суду області з позовом про стягнення з автотранспортного підприємства (далі - АТП) суми неправомірно отриманого прибутку і штрафу за це порушення.

В свою чергу АТП справило зустрічний позов про визнання недійсним постанови Відділення щодо застосування санкцій.

Рішенням арбітражного суду області в позові Відділенню відмовлено, а зустрічний позов задоволений у зв'язку з відсутністю в діях АТП порушень антимонопольного законодавства, зокрема абзацу 2 статті 4 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності".

Постановою голови арбітражного суду області рішення залишене в силі.

Відділення не погодилося з рішеннями за справою, і звернулося в судову колегію Вищого арбітражного суду України з перегляду рішень, ухвал, постанов із заявою, в якій просило скасувати рішення і постанову арбітражного суду області, задовольнити його позов і відмовити АТП у задоволенні зустрічного позову. При цьому Відділення посилалося на пропуск АТП 30-денного терміну, встановленого вищеназваним Законом для оскарження постанов Відділення, а також на те, що зустрічний позов АТП за ст. 60 Арбітражного процесуального кодексу України не підлягав розгляду спільно з основним, оскільки не пов'язаний із предметом суперечки.

Перевіривши матеріали справи, судова колегія встановила:

Перевірка дотримання АТП вимог антимонопольного законодавства, проведена Відділенням, виявила порушення абз. 2 ст. 4 згаданого Закону у вигляді нав'язування контрагенту за договором додаткових дискримінаційних умов, що не відносяться до предмета договору. За це порушення постановами Відділення на АТП нарахований штраф і запропоновано повернути неправомірно отриманий прибуток.

Як випливає з матеріалів справи, предметом укладених з АТП договорів підряду був вивіз побутового сміття з об'єктів замовників, ремонт і заміна контейнерів для вивозу сміття.

Тариф на ремонт контейнерів установлений наказом по АТП на підставі рішення міської ради за попереднім узгодженням із Міським управлінням житлово-комунального господарства, що відповідає вимогам ст. 23 Закону України "Про підприємства в Україні" і ст. 7 Закону України "Про ціни і ціноутворення", тобто у встановленому порядку.

У зв'язку з цим арбітражний суд області правомірно дійшов висновку про відсутність у діяльності АТП будь-яких ознак нав'язування замовни-

кам додаткових дискримінаційних умов, що не відносяться до предмета договору, і пов'язану з цим безпідставність застосування санкцій.

Не може бути прийняте до уваги і посилання Відділення на порушення 30-денного терміну на оскарження його постанови, встановленого пунктом 1 ст. 24 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" для звертання до арбітражного суду із заявою про скасування чи зміну цілком або частково рішень органів Антимонопольного комітету, оскільки зазначений строк не є присічним. У протилежному випадку таке трактування правової норми обмежувало б конституційне право АТП на судовий захист, гарантований Законами України "Про підприємства в Україні" та статтею 1 Арбітражного процесуального кодексу України".

Необґрунтованим визнається також твердження Відділення про неправомірність спільного розгляду основного та зустрічних позовів, оскільки єдиною підставою їх виникнення з'явилося застосування Відділенням санкцій, накладених його постановами, що свідчить про наявність безпосереднього причинного зв'язку між позовними вимогами сторін у справі і про обґрунтованість їх об'єднання з метою спільного всебічного розгляду справи (ст. 60 Арбітражного процесуального кодексу України).

З урахуванням викладеного судова колегія Вищого арбітражного суду України з перегляду рішень, ухвалень, постанов не знайшла підстав для скасування або зміни рішень, що були прийняті по справі [8].

Чи передбачена законодавством адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції?

Відповідно до п.1 ст. 54 Закону за правопорушення, передбачені п.п. 13 - 16 ст. 50 Закону, посадові особи та інші працівники суб'єктів господарювання, працівники органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю несуть адміністративну відповідальність згідно з законом.

За правопорушення, передбачені п.п. 4, 13 - 16 ст. 50 Закону, посадові особи органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю несуть адміністративну відповідальність згідно з законом.

Адміністративна відповідальність передбачена ст. ст. 166¹ – 166⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП). Зловживання монопольним становищем на ринку і неправомірні угоди між підприємцями призводять до накладення штрафу на керівників (розпорядників кредитів) підприємств (об'єднань, господарських товариств тощо) у розмірі до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, - до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Дискримінація підприємців органами влади і управління тягне за собою накладення штрафу в розмірі до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень призводить до накладення штрафу на посадових осіб та керівників у розмірі до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, - до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ухилення від виконання рішень Антимонопольного комітету та його територіальних відділень або несвоєчасне виконання їх рішень - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб та керівників у розмірі до шести неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, - до шістнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ст. 230 Кримінального Кодексу України передбачає *кримінальну відповідальність* за порушення антимонопольного законодавства. Умисне неподання або подання явно неправдивих документів чи іншої інформації Антимонопольному комітетові України або його територіальному відділенню, а також ухилення від виконання законних рішень цих органів, вчинене службовою особою органу державної влади, органу місцевого самоврядування, органу адміністративно-господарського уп-

равління та контролю, підприємства, установи, організації, якщо це було пов'язано з отриманням доходу у великих розмірах, - караються штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або виправними роботами на строк до двох років.

Яка правова основа захисту від недобросовісної конкуренції?

Оскільки конкуренція є потужним інструментом ринкової економіки, без якої не можуть розвиватися ринкові відносини, її всіляко заохочує і захищає держава.

Недобросовісна конкуренція, навпаки, не допускається державою, оскільки вона руйнує конкурентні відносини і завдає істотної шкоди конкуренції і конкурентам - суб'єктам підприємницької діяльності, а також споживачам. Здійснення підприємцями прав, у тому числі й у конкурентних відносинах, не повинно зачіпати прав і законних інтересів інших осіб. Оскільки недобросовісна конкуренція зачіпає права і законні інтереси інших осіб, вона заборонена законом. Законодавство забороняє недобросовісну (нечесну) поведінку підприємців, що завдає шкоди інтересам інших підприємців і водночас створює загрозу суспільним інтересам у забезпеченні ефективних конкурентних процесів в економіці в цілому. Заборона недобросовісної конкуренції зафіксована на конституційному рівні в статті 42 Конституції України.

З прийняттям 7 червня 1996 р. Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" правове регулювання захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції було відокремлено від антимонопольного законодавства, внаслідок чого було підкреслено самостійність цієї галузі правового регулювання та її відмінність від обмеження монополістичної діяльності. Цей Закон спрямований на встановлення, розвитку і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні підприємницької діяльності в умовах ринкових відносин. Він створює сприятливі умови захисту прав учасників ринкових відносин, закладає основи цивілізованої економічної конкуренції.

Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" значною мірою розширив законодавчу базу регулювання правовідносин підприємців у процесі формування конкурентного середовища на ринках України. Законом визначені найхарактерніші прояви недобросовісної конкуренції та встановлені процесуальні засади розгляду органами Антимонопольного комітету України справ про недобросовісну конкуренцію, а отже - створені сприятливі умови захисту прав підприємців та споживачів від цих порушень.

Що таке "недобросовісна конкуренція" та які її види визначені законодавством?

У Законі України "Про захист від недобросовісної конкуренції" поняття "недобросовісна конкуренція" визначене як будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності (ст. 1).

Таким чином, недобросовісну конкуренцію можна визначити як порушення правил поведінки, які склалися, широко застосовуються в підприємстві та визнаються підприємцями як обов'язкові ділові норми, що завдає шкоди відносинам добросовісної конкуренції і свободи у підприємницькій діяльності.

Правове визначення (генеральний делікт) поняття недобросовісної конкуренції як будь-яких дій у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, є найбільш важливою нормою Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції". Запровадження зазначеного поняття дало поштовх розробці та прийняттю передбачених ст. 33 Закону правил професійної етики у конкуренції для галузей економіки та відповідних сфер підприємницької діяльності, сприяло утвердженню у правосвідомості підприємців необхідності чесної поведінки у сфері підприємництва.

Виділяють наступні ознаки недобросовісної конкуренції:

- а) недобросовісна конкуренція, на відміну від монополістичної діяльності, може здійснюватися тільки активними діями, можливість пасивної поведінки у вигляді бездіяльності не передбачена;
- б) дані дії будуть розглядатися як правопорушення, якщо вони суперечать не тільки положенням чинного законодавства, але і звичаям ділового обороту, вимогам добропорядності, розумності, справедливості;
- в) суб'єктами недобросовісної конкуренції можуть бути лише господарюючі суб'єкти, тобто організації, що займаються підприємницькою діяльністю, а також індивідуальні підприємці;
- г) метою активних дій суб'єктів недобросовісної конкуренції є придбання переваг у підприємницькій діяльності;
- д) у результаті дії конкурентам можуть бути заподіяні збитки або нанесена шкода їх діловій репутації [9].

Недобросовісною конкуренцією є, зокрема, дії, визначені главами 2 - 4 Закону. У Законі визначено *три види правопорушень*:

- неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання;
- створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції;
- неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Названі безпосередньо в Законі дії не є винятковими діями, що кваліфікуються як недобросовісна конкуренція. В Законі немає обмеженого переліку видів протиправної поведінки, які визнаються недобросовісною конкуренцією. Таким чином, усяка поведінка, засіб конкурентної боротьби, які будь-яким чином суперечать звичаям чесної підприємницької практики, пов'язані з порушенням прийнятих на ринку норм і правил, що мають місце у відносинах між конкуруючими суб'єктами, можуть бути визнані недобросовісною конкуренцією.

Органами Антимонопольного комітету при припиненні порушень конкурентного законодавства було застосовано загальну заборону недобросовісної конкуренції, передбачену ст. 1 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції". Ця стаття застосовується у випадках, коли дії в конкуренції суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, але не можуть бути кваліфіковані як порушення, передбачені ст.ст. 4-19 зазначеного Закону.

Так, "В" спеціалізованою аграрною біржею (далі - біржа), всупереч вимогам ст. 15 Закону України "Про товарну біржу" і Правилам проведення біржових торгів, проводилася лише реєстрація угод купівлі - продажу об'єктів нерухомості, а самі біржові торги не проводилися. Доход біржі від здійснення операцій реєстрації угод купівлі - продажу можна визначити як незаконно отриманий. Отже, порушення зазначених Правил призвело до отримання біржею неправомірних (майнових) переваг у конкуренції з іншими господарюючими суб'єктами, які надають послуги реєстрації угод купівлі - продажу об'єктів нерухомості. Такими суб'єктами є інші біржі, що мають відповідні ліцензії, а також нотаріальні контори.

Дії біржі кваліфіковано територіальним відділенням Антимонопольного комітету як такі, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, тобто як недобросовісна конкуренція. На порушника накладено штраф у розмірі 400 грн. Порушення припинено, штраф сплачено.

Слід припустити, що число видів правопорушень, які є недобросовісною конкуренцією, і перелік їх складів, що створюють загрозу безпеці конкурентного процесу в ринковій економіці, змінюватимуться протягом часу, зумовлені не тільки зміною соціально-економічних умов в Україні та розвитком підприємницької діяльності, а й зміною конкурентного законодавства, спрямованого на досягнення балансу між забезпеченням свободи підприємницької діяльності та її стабільністю і захищеністю.

Так, в останні роки відбулося суттєве зростання кількості припинених органами Антимонопольного комітету порушень у вигляді недобросовісної конкуренції. Таким чином, запровадження Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" сприяло підвищенню ефективності інституту захисту підприємців і споживачів від недобросовісної конкуренції.

Найбільш поширеними категоріями порушень у вигляді недобросовісної конкуренції були дії, пов'язані з неправомірним використанням знаків для товарів і послуг та інших позначень, фірмових найменувань,

дискредитацією господарюючого суб'єкта, тобто дії, спрямовані на неправомірне використання ділової репутації господарюючих суб'єктів, створення перешкод господарюючим суб'єктам у процесі конкуренції.

Однією з основних причин цих порушень стало посилення конкурентної боротьби при зниженні рівня монополізації ринків у процесі вступу на них нових суб'єктів господарювання, а також суттєве розширення сфери регулювання відносин, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією.

Що визнається неправомірним використанням ділової репутації підприємців?

Одним з трьох видів правопорушень, зазначених у Законі "Про захист від недобросовісної конкуренції", є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання.

Аналіз недобросовісної конкурентної практики свідчить, що найбільш розповсюдженою категорією протиправних дій є незаконне використання чужої ділової репутації.

Неправомірне використання ділової репутації включає *три склади правопорушень*:

- неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки;
- неправомірне використання товару іншого виробника;
- копіювання зовнішнього вигляду виробу (глава 2).

Згідно з листом Вищого арбітражного суду України від 15.05.97 р. № 01-8/167, виникнення передбачених законодавством наслідків неправомірного використання чужих позначень не ставиться у залежність від наявності вини підприємця та вчиненої такими діями шкоди.

Виходячи зі змісту Закону, в спорах про неправомірне використання ділової репутації підприємця немає необхідності доводити, що у порушника був умисел або інша форма вини при його здійсненні, спрямовані на змішування споживачем джерела товару або послуги. Не є необхідним також встановлення факту дійсного змішування, а достатньо встановити його ймовірність.

Для задоволення вимоги підприємця про захист від неправомірного використання його найменування або знаків для товарів і послуг йому слід довести: його пріоритет у використанні знака як знака для товарів і послуг або найменування як фірмового найменування; порушення його прав відповідачем шляхом використання ідентичного знака або найменування; можливість змішування з його діяльністю.

Що визнається неправомірним використанням чужих позначень?

Згідно зі ст. 4 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" *неправомірним використанням чужих позначень, рекламних матеріалів та упаковки* є використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого імені, фірмового найменування, знаків для товарів і послуг, інших позначень, а також рекламних матеріалів, упаковки товарів, назв літературних, художніх творів, періодичних видань, назв місць походження товарів, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання, який має пріоритет на їх використання. Отже, цей склад правопорушення пов'язаний з незаконним використанням результатів інтелектуальної діяльності і засобів індивідуалізації або підприємця, або його товарів, послуг без згоди їх законного володаря.

Значна частина порушень справ з недобросовісної конкуренції у підприємництві стосувалася неправомірного використання товарних знаків, фірмових найменувань, імітації, копіювання та прямого відтворення товару іншого підприємця, самочинного використання його імені.

Знак для товарів і послуг - це позначення, за яким товари (послуги) одних підприємців відрізняються від однорідних товарів (послуг) інших підприємців. Згідно із Законом України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" об'єктом знака можуть бути словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі або поєднанні кольорів. Право власності на знак посвідчується свідоцтвом, яке надає його власникові виключне право користуватися і розпоряджатися ним на свій розсуд. Свідоцтво також надає його власникові право забороняти іншим особам використовувати зареєстрований знак без його дозволу, за винятком випадків, коли використання знака не визнається згідно із Законом порушенням прав власника свідоцтва. Отже, неправомірним слід визнавати будь-яке використання знака для товарів і послуг іншими особами без дозволу його власника, у тому числі застосування його на товарах і при наданні послуг, на упаковці товару, в рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, при демонструванні експонатів на виставках і ярмарках, у проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній із введенням товарів і послуг у господарський обіг.

Так, радгосп-завод "Б" (Закарпатська обл.), не маючи дозволу Кілійського виноробного заводу (Одеська обл.), власника знаку для товарів і послуг "Вінок Дунаю", випускав та реалізовував вино "Вінок Дунаю" згідно із сертифікатом відповідності, виданим Закарпатським Державним центром стандартизації, метрології та сертифікації (далі - ДЦСМС). Після отримання заяви уповноваженого представника Кілійського виноробного заводу Закарпатський ДЦСМС припинив дію сертифікату відповідності на випуск та реалізацію радгосп-заводом "Б" вина "Вінок Дунаю".

Згідно з експертним висновком патентного повіреного використання радгосп-заводом "Б" знаків для товарів і послуг (пляшка, етикетка та

кольєретка), власником яких є Кілійський виноробний завод, на ринку однорідних товарів може ввести споживача в оману відносно особи, яка виробляє та реалізує товар, і призвести до змішування діяльності зазначених господарюючих суб'єктів.

Закарпатське відділення Комітету кваліфікувало дії радгосп-заводу "Б" за ч. 1 ст. 4 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" як неправомірне використання без дозволу уповноваженої на те особи знаків для товарів і послуг, інших позначень, що може призвести до змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта, який має пріоритет на їх використання.

На радгосп-завод "Б" накладено штраф у розмірі 5708 грн. Порушення припинено, штраф сплачено [10].

Зустрічаються такі справи і за кордоном.

Так, компанія Hewlett-Packard (HP) оголосила про те, що суд присяжних федерального окружного суду Північного округу штату Каліфорнія виніс рішення у справі "Hewlett-Packard проти "Nu-kote International". Суд визнав компанію Nu-kote винною в навмисному порушенні трьох діючих патентів HP і діючих торгових марок компанії: Hewlett-Packard, DeskWriter, DeskJet. Крім того, суд визнав Nu-kote винною в нечесній конкуренції, здійснюваній шляхом навмисне помилкової реклами, і відхилив зустрічні позови цієї фірми до HP. За рішенням суду Nu-kote повинна відшкодувати HP збиток у розмірі \$ 2029451,80. Однак HP має намір подати клопотання про відшкодування збитку в потрібному розмірі і про виплату відповідачем гонорарів адвокатам позивача [11].

Яким чином захищається право на фірмове найменування?

Одним з особистих немайнових прав підприємця - юридичної особи є право на фірмове найменування, що дає можливість відрізнити даний суб'єкт підприємницької діяльності від інших. Вимоги до найменування підприємства містяться у ст. 9 Закону України "Про підприємства в Україні": у найменуванні підприємства визначаються його назва (завод, фабрика, майстерня тощо), вид і т. ін. Згідно зі ст. 2 Закону України "Про господарські товариства" у найменуванні товариства мають бути зазначені вид товариства, для повних і командитних товариств - прізвища (найменування) учасників товариства та інші необхідні відомості.

Неправомірне використання фірмового найменування іншого підприємця означає порушення охоронюваного законом виключного права на індивідуалізацію його як юридичної особи, що служить відмежуванню від інших, схожих з ним, суб'єктів підприємницької діяльності. Це порушення включає і самовільне використання найменування іншого підприємця.

Право на найменування захищається Законом України "Про захист від недобросовісної конкуренції" від посягань інших осіб-конкурентів на використання такого ж найменування, оскільки мета найменування підприємця - індивідуалізація і недопущення його змішування з іншими суб'єктами підприємницької діяльності.

Так, до Харківського відділення Антимонопольного комітету України надійшла заява від товариства з обмеженою відповідальністю "Айсберг" (далі - ТОВ "Айсберг") про неправомірне використання його фірмового найменування приватним підприємством "Айсберг" (далі - ПП "Айсберг").

ТОВ "Айсберг" стало власником фірмового найменування з моменту його державної реєстрації в органах виконавчої влади 30.12.94 р. Предметом діяльності ТОВ є роздрібна комісійна торгівля непродовольчими товарами дитячого асортименту.

ПП "Айсберг" зареєстроване як суб'єкт підприємницької діяльності 27.01.97 р. і теж займається роздрібною комісійною торгівлею непродовольчими товарами дитячого асортименту. Власник ПП "Айсберг" при створенні свого підприємства добре знав про існування господарюючого суб'єкта з фірмовим найменуванням "Айсберг" на ринку роздрібною комісійною торгівлею непродовольчими товарами дитячого асортименту, оскільки певний час працював у ньому. Неправомірне використання ПП "Айсберг" фірмового найменування ТОВ "Айсберг" призвело до змішування суб'єктів підприємницької діяльності при укладанні договорів оренди на торгові площі ЗАТ "Дитячий світ".

Дії ПП "Айсберг" згідно зі статтею 4 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" Харківським відділенням Антимонопольного комітету кваліфіковано як недобросовісна конкуренція у вигляді неправомірного використання без дозволу уповноваженої на те особи фірмо-

вого найменування, що призвело до змішування з діяльністю іншого підприємця, який має пріоритет щодо його використання.

ПП "Айсберг" було зобов'язано припинити дії, спрямовані на неправомірне використання фірмового найменування ТОВ "Айсберг", і накладено штраф у розмірі 1190 грн. ПП "Айсберг" оскаржило рішення територіального відділення в арбітражному суді, але останній залишив його в силі. Штраф сплачено [12].

Чи захищаються конкурентним законодавством назви місць походження товарів та їх етикетки?

Відповідно до ст. 4 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" неправомірним є використання без дозволу уповноваженої на те особи назв місць походження товарів. Це позначення використовується для товарів, особливі якості яких великою мірою зумовлені природними умовами або іншими факторами тієї місцевості, де вони виробляються.

Відповідно до Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товарів" від 16.06.99 р., назва місця походження товару є складовою частиною більш широкого терміну "кваліфіковане зазначення походження товару", останнє включає поряд із цим елементом також географічне зазначення походження товару.

У цьому Законі назву місця походження товару визначено як назву географічного місця, що вживається як позначення в назві товару, який походить із зазначеного географічного місця, має особливі властивості, винятково або головним чином обумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов із характерним для даного географічного місця людським фактором.

Зокрема, Закон від 16.06.99 р. вважає порушенням прав власника свідоцтва на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару використання зареєстрованої кваліфікованої вказівки походження товару або подібного йому позначення для відмінних від описаних у Реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого зазначення або є неправомірним використанням його репутації.

Так, за заявою Державної антимонопольної служби Грузії, яка діяла в інтересах тринадцяти підприємців Грузії, що мають пріоритетне право на використання назви місця походження товару (Боржомі) при виробництві та реалізації мінеральної води з Боржомських джерел, органами Антимонопольного комітету України проведено дослідження ринку мінеральної води з метою виявлення неправомірного використання позначення "Боржомі" на етикетках мінеральної води, яка реалізується на українському ринку.

За наслідками перевірок встановлено, що, не маючи дозволу від власників ліцензій або уповноважених ними осіб, низка підприємств України для маркування своєї продукції: штучно-мінералізованої води, використовували на етикетках позначення - "Боржомі" (типу Боржомських вод), яке містило порівняння штучно-мінералізованої води виробництва цих підприємств зі справжньою загальновідомою лікувально-столовою мінеральною водою грузинського походження з назвою "Боржомі". Використання позначення "Боржомі" (типу Боржомських вод) на етикетці ви-

робів українських підприємств призводило до змішування їх продукції з продукцією грузинського походження.

Крім того, органами Антимонопольного комітету розглянуто два аналогічних звернення: ВАТ "Мінеральні води Кабардино-Балкарії" та ЗАТ "Миргородський завод мінеральних вод" (Полтавська обл.) щодо неправомірного використання позначень "Нарзан" та "Миргородська" при виробництві та реалізації штучно-мінералізованих вод.

При перевірці виявлена продукція ТОВ "З" (Луганська обл.), маркірована з позначенням "Нарзан", а також продукція двох ТОВ "К" та "В" - із позначенням "Миргородська" (типу Миргородська).

Дії підприємств кваліфіковано органами Комітету за статтею 4 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" як неправомірне використання без дозволу уповноваженої на те особи назв місць походження товарів, що може призвести до змішування з діяльністю іншого підприємця, який має пріоритет на їх використання.

На підприємства накладено штраф у загальному розмірі ІЗ 942 грн. Порушення припинено, штрафи сплачено [13].

Нерідко у практиці неправомірно використовуються етикетки товарів.

Так, Донецьке виробниче об'єднання, що займається виробництвом продовольчих товарів, звернулося до Донецького територіального відділення Антимонопольного комітету України із заявою про неправомірні дії Краматорського малого колективного підприємства "З" (далі - МКП "З").

У ході розгляду справи було з'ясовано, що МКП "З" не входить до складу Донецького виробничого об'єднання, але при виготовленні етикеток гірчиці "Русская" (російською мовою) ним було взято за зразок етикетку Горлівського колективного підприємства "Колос", яке займається виробництвом вказаної продукції і входить до виробничого об'єднання. Назву "Горлівське колективне підприємство "Колос" було замінено назвою "Краматорське колективне підприємство "З", а фірмове найменування Донецького виробничого об'єднання - залишено.

Дії МКП "З" згідно зі статтею 4 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" Донецьким відділенням Антимонопольного комітету кваліфіковано як недобросовісна конкуренція у вигляді неправомірного використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого фірмового найменування, що може призвести до змішування з діяльністю іншого підприємця, який має пріоритет на його використання.

На МКП "З" накладено штраф у розмірі 6755 грн. Порушення припинено, штраф сплачено [14].

Які порушення стосовно товарів вважаються неправомірним використанням чужої ділової репутації?

Згідно зі ст. 5 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" *неправомірним використанням товару іншого виробника* є введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи.

Це правопорушення, що може бути вчинене, наприклад, шляхом підміни менш відомим товаром більш відомого товару або товаром гіршої якості товару кращої якості. Таке правопорушення не тільки вводить в оману споживача, але й порушує добре ім'я товару та ділову репутацію виробника або постачальника товару. Така "підміна" товару є недобросовісною конкуренцією, навіть якщо при цьому не використовувалися чужий товарний знак або фірмове найменування.

Копіюванням зовнішнього вигляду виробу вважається відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання та введення його у господарський обіг без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання (стаття 6 Закону).

Форма, малюнок чи розфарбування, або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб, є об'єктом промислового зразка. Відповідно до Закону України "Про охорону прав на промислові зразки" право власності на промисловий зразок підтверджується патентом, який надає його власникові виключне право використовувати промисловий зразок на свій розсуд і право забороняти іншим особам використовувати зразок без свого дозволу.

Склади правопорушень, передбачені ст. ст. 5 і 6 Закону, включають дії, що вводять в оману споживачів та інших осіб стосовно характеру, способу та місця виготовлення, споживчих властивостей, якості товару.

Згідно зі ст. 7 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції", *порівняльна реклама* - це реклама, що містить порівняння з товарами, роботами, послугами чи діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Не визнається неправомірним порівняння у рекламі, якщо наведені відомості про товари, роботи, послуги підтверджені фактичними даними, якщо вони є достовірними, об'єктивними, корисними для інформування споживачів.

Таким чином, сама по собі порівняльна реклама правомірна, а неправомірним може бути визнано порівняння в рекламі, якщо наведені відомості про товари, роботи, послуги не підтверджені фактичними даними, є недостовірними, необ'єктивними та некорисними для інформування споживачів.

Які види правопорушень створюють перешкоди підприємцям у процесі конкуренції?

Створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції є другим видом правопорушень, що визнаються недобросовісною конкуренцією (глава 3 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції").

Закон називає *вісім складів правопорушень*, що відносяться до названого виду. Це:

- дискредитація суб'єкта господарювання;
- купівля - продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом;
- схилення до бойкоту суб'єкта господарювання;
- схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника);
- схилення суб'єкта господарювання до розірвання договору з конкурентом;
- підкуп працівника постачальника;
- підкуп працівника покупця (замовника);
- досягнення неправомірних переваг у конкуренції (ст. ст. 8 - 15).

В останні роки структура порушень у вигляді недобросовісної конкуренції, виявлених та припинених органами Антимонопольного Комітету, урізноманітнилися. Порівняно з попередніми роками зросла кількість порушень у вигляді недобросовісної конкуренції шляхом створення перешкод підприємцям у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції. Істотно збільшилася кількість порушень у вигляді досягнення неправомірних переваг у конкуренції шляхом порушення чинного законодавства, яке підтверджене рішенням державного органу, наділеного відповідною компетенцією.

Показовою є справа про недобросовісну конкуренцію з боку ЗАТ "А". Доказова база цієї справи ґрунтується на встановленні та зазначенні в постанові відповідей на питання: які конкретні переваги були отримані суб'єктом господарювання, яким письмово оформленим рішенням було підтверджено порушення суб'єктом господарювання чинного законодавства; який *причинний* зв'язок існує між порушенням чинного законодавства та досягненням неправомірних переваг у конкуренції; чи є орган, що прийняв рішення про порушення суб'єктом господарювання чинного законодавства, насправді компетентним органом.

До Київського міського відділення Антимонопольного комітету звернулися кілька АТП (надалі - заявники) із заявами про те, що на маршрутах, де вони були визнані переможцями конкурсу з перевезення пасажирів автомобільним транспортом і щодо яких уклали договори з Управлінням транспорту Київської міської державної адміністрації, почало здійснюва-

ти перевезення пасажирів мікроавтобусами закрите акціонерне товариство "А" (надалі - ЗАТ "А").

Управління транспорту Київської міської держадміністрації як державний орган, наділений відповідною компетенцією, прийняло рішення, яким підтверджено факт здійснення деякими перевізниками, в тому числі ЗАТ "А", перевезень пасажирів мікроавтобусами на маршрутах, які згідно з протокольними рішеннями тимчасового конкурсного комітету надані іншим перевізникам.

Внаслідок вчиненого порушення правил перевезень пасажирів на постійних (таксомоторних) автобусних маршрутах, підтвердженого наказом Управління від 16.12.97 № 1, ЗАТ "А" отримало неправомірні переваги в конкуренції, а саме:

- а) кількість мікроавтобусів на маршрутах, початок, закінчення та розклад їх руху були нерегламентованими і, як наслідок, не могли контролюватись Управлінням. Це давало можливість ЗАТ "А" здійснювати перевезення пасажирів у години інтенсивного пасажиропотоку і знімати мікроавтобуси з маршрутів у години та дні, коли інтенсивність пасажиропотоку низька, в той час як інші перевізники були зобов'язані, згідно з укладеними договорами з Управлінням, здійснювати перевезення пасажирів тільки на затверджених маршрутах і відповідно до затверджених графіків руху. В результаті цього ЗАТ "А" отримувало додатковий прибуток;
- б) ЗАТ "А" працювало на маршрутах без узгодження їх з Управлінням Державтоінспекції ГУ МВС України в м. Києві і не сплачувало кошти за узгодження маршрутів, що передбачено розпорядженням Київської міської державної адміністрації від 03.02.97р. №118;
- в) відсутність договору, яким передбачена звітність перед Управлінням (щомісячні звіти про суму наданих послуг населенню, кількість перевезених пасажирів, кількість виконаних рейсів), дозволяла ЗАТ "А" економити людські та фінансові ресурси з подальшим їх спрямуванням на інші цілі.

Антимонопольний комітет кваліфікував дії ЗАТ "А" за ст. 15 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" як досягнення неправомірних переваг у конкуренції відносно інших господарюючих суб'єктів (підприємців) шляхом порушення чинного законодавства, яке підтверджене рішенням державного органу, наділеного відповідною компетенцією.

За вчинене порушення на ЗАТ "А" накладено штраф у розмірі 54 000 грн. [15].

Що таке "дискредитація суб'єкта господарювання" та "схилення до бойкоту"?

Найпоширенішим у практиці України серед дій, спрямованих на створення перешкод підприємцям у конкуренції, є *дискредитація суб'єкта господарювання*. Вона визначена у ст. 8 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" як поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, пов'язаних з особою чи діяльністю суб'єкта господарювання, які завдали або могли завдати шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання.

Діловою репутацією вважається оцінка професійних якостей, суспільна оцінка діяльності господарюючого суб'єкта та його продукції (товарів, робіт, послуг), що набута протягом тривалого часу.

Отже, дискредитацію підприємця можна визначити як дії, пов'язані з поширенням неправдивих, неточних або перекручених, неповних відомостей, що здатні завдати шкоди суспільній оцінці його професійної діяльності.

Виходячи зі змісту закону, вина правопорушника та наявність шкоди для ділової репутації підприємця внаслідок його дискредитації не є необхідними елементами складу правопорушення, достатня можливість завдання шкоди.

Характерним прикладом припинення такого виду порушень, яким є схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта, є справа про недобросовісну конкуренцію з боку "Я" центральної аптеки (Хмельницька область).

Хмельницька виробничо-комерційна фірма "П", одним із видів діяльності якої є реалізація лікарських засобів, уклала договір із райспоживспількою про оренду приміщення під аптечний кіоск та звернулася в райдержадміністрацію з клопотанням про відкриття в смт. "Я" філії аптеки фірми.

"Я" центральна аптека, яка є єдиним підприємством із забезпечення населення лікувальними препаратами в межах "Я" району Хмельницької області, направила за вісьмома адресами, в тому числі до органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання району, лист, який містив безпідставне твердження, що при відкритті приватної аптеки центральна аптека не зможе функціонувати і це завдасть шкоди споживачам.

Листом до районних органів влади "Я" центральна аптека могла спонукати до розірвання договору між "Я" райспоживспількою та фірмою "П", своїм потенційним конкурентом.

Дії "Я" центральної аптеки Хмельницьким відділенням Антимонопольного комітету кваліфіковано за ст. 10 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" як схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта шляхом спонукання конкурентом іншої особи до відмови від встановлення договірних зв'язків із цим господарюючим суб'єктом.

На центральну аптеку накладено штраф у розмірі 530 грн. Порушення припинено, штраф сплачено.

Яким чином охороняється конкурентним законодавством комерційна таємниця?

Не всякі підприємницькі стосунки обов'язково є конфіденційними. Не всяка інформація, розкрита в конфіденційних відносинах, обов'язково складає комерційну таємницю. Тому важливо встановити, що складає зміст комерційної таємниці.

Комерційна таємниця підприємства - це відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначається керівником підприємства (ст. 30 Закону України "Про підприємства в Україні").

Перелік відомостей, що не складають комерційної таємниці, визначений у Постанові Кабінету Міністрів України від 09.08.93 р. № 611. Такими відомостями є:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою діяльністю та її окремими видами;
- інформація щодо усіх встановлених форм державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки начислення і сплати податків і інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, про їх заробітну плату в цілому і за професіями та посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і інших обов'язкових платежів;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, союзах, об'єднаннях і інших організаціях, що не займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Комерційна таємниця не є загальновідомою або загальнодоступною на законних підставах; відповідним чином визначена, і підприємство вживає належних заходів по збереженню її конфіденційності; вона не є державним секретом і не захищається авторським і патентним правом; не стосується негативної діяльності підприємства, здатної завдати шкоди суспільству (порушень законів, неефективної роботи, адміністративних помилок, забруднення навколишнього середовища тощо). Комерційна таємниця має дійсну або потенційну цінність саме через невідомість цієї таємниці третім особам, через відсутність до неї вільного доступу на законній підставі. Володілець інформації повинен вживати заходів щодо охорони її конфіденційності.

Найбільш характерними відомостями, що складають комерційну таємницю відповідно до зарубіжного законодавства, є відомості про виробництво, управління, плани розвитку підприємства, наради, фінанси, стан ринку, партнерів, переговори, контракти, ціни, власні науково-технічні досягнення, власну безпеку підприємства.

Отже, необхідними критеріями інформації для віднесення її до комерційної тайни з метою її захисту законодавством є такі: інформація недостатньо відома громадськості; власник інформації здатний одержувати прибуток внаслідок використання цієї інформації; інформація є корисною; власник інформації вживає заходів для її захисту.

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці є третім видом правопорушень, що визнаються недобросовісною конкуренцією (глава 4 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції").

Він включає *чотири склади правопорушень*:

- неправомірне збирання комерційної таємниці;
- розголошення комерційної таємниці;
- схвалення до розголошення комерційної таємниці;
- неправомірне використання комерційної таємниці.

Ці норми призначені для захисту контрактних і конфіденційних підприємницьких відносин і ґрунтуються на декількох основних положеннях: порушенні контракту або конфіденційності відносин, неналежному засобі встановлення комерційної таємниці та її розголошення; неправомірному розкритті її іншими особами. Конфіденційні відносини можуть існувати між підприємцем і його робітниками, між партнерами у підприємстві, між юридичною особою - суб'єктом підприємницької діяльності і його службовими особами, а також між підприємцем та іншими комерційними і некомерційними контрагентами.

Що визнається неправомірним збиранням, розголошенням та використанням комерційної таємниці?

Відповідно до ст.16 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" *неправомірним збиранням комерційної таємниці* вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Неправомірним вважається збирання комерційної таємниці незалежно від того, яким способом здійснювалися протиправні дії: крадіжка документів, підслуховування розмов, одержання таких відомостей від осіб, що володіють ними, за плату тощо. Але обов'язковим є встановлення факту заподіяння шкоди підприємцю або можливості її заподіяння. Шкода може бути як позитивна (витрати, затрати на зниження шкідливих наслідків такого правопорушення), так і у вигляді недержаних доходів (збитки від зниження реалізації продукції або зниження попиту на послуги).

Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до чинного законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання (ст. 17 Закону). Під розголошенням слід розуміти як незаконне ознайомлення інших осіб з відомостями, що складають комерційну таємницю, так і створення особою, якій ці відомості стали відомі (в зв'язку з професійною або службовою діяльністю і яка повинна зберігати їх у таємниці) умов, сприятливих для ознайомлення із ними сторонніх осіб. До таких осіб належать робітники правоохоронних органів, банківських установ, податкових органів, органів влади й управління, а також інші особи, які відповідно до законодавства мають право знайомитися із відомостями, що складають комерційну таємницю, або мають доступ до таких відомостей за характером виконуваних ними професійних чи службових обов'язків. Засоби розголошення комерційної таємниці (повідомлення іншим особам, через засоби масової інформації чи в інший спосіб) значення не мають.

Спонування особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання, визнається *схиленням до розголошення комерційної таємниці* (ст. 18 Закону).

Згідно зі ст. 19 Закону *неправомірним використанням комерційної таємниці* є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності без дозволу вповноваженої на те особи неправомірно отриманих відомостей, що складають відповідно до законодавства України комерційну таємницю.

Прикладом є справа про неправомірні дії з боку виробничо-господарського центру "П" (Львівська область).

Виробничо-господарський центр "П" (далі - ВГЦ "Піраміда") виконує роботи з ремонту енергетичного устаткування на атомних та теплових станціях України. ВГЦ "Піраміда" під час ремонту реактора на Хмельницькій АЕС використав без дозволу технічну документацію, розроблену ВАТ "Л", що була комерційною таємницею останнього.

Під час розгляду справи між ВАТ "Л" та ВГЦ "П" було укладено мирову угоду, згідно з якою ВГЦ "П" оплатив вартість пакета документів на ремонт реактора відповідного типу.

Дії ВГЦ "П" Львівським відділенням Комітету кваліфіковано за статтею 19 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" як неправомірне використання комерційної таємниці без дозволу на те уповноваженої особи.

На порушника накладено штраф у розмірі 1047 грн. Штраф сплачено [16].

Які санкції встановлені за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції?

Згідно зі ст. 20 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" вчинення дій, визначених Законом як недобросовісна конкуренція, тягне за собою *накладання Антимонопольним комітетом України штрафів*, передбачених законом, а також адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність у випадках, передбачених законодавством.

За вчинення дій, що визнаються недобросовісною конкуренцією, законодавством передбачені санкції, що мають різну галузеву приналежність.

Розмір штрафів і порядок їх обчислення залежить від суб'єкта правопорушення, а саме: чи є він суб'єктом господарювання, чи ні. Вчинення суб'єктами господарювання - юридичними особами та їх об'єднаннями дій, визначених Законом як недобросовісна конкуренція, тягне накладання на них Антимонопольним комітетом України, його територіальними відділеннями штрафів у розмірі до трьох відсотків виручки від реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. У разі якщо обчислення виручки суб'єкта господарювання неможливе або виручка відсутня, зазначені штрафи накладаються у розмірі до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 21). Вчинення зазначених правопорушень юридичними особами, їх об'єднаннями та об'єднаннями громадян, що не є суб'єктами господарювання, тягне накладання штрафів у розмірі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 22 Закону).

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" вчинення дій, що визнаються Законом як недобросовісна конкуренція, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, тягне за собою *накладення адміністративного стягнення* згідно із законодавством.

Згідно із ч. 1 ст. 164³ Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП) неправомірне використання фірмового найменування, знака для товарів і послуг або будь-якого маркування товару, неправомірне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а також імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені - тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини або без такої.

Відповідно до ч. 2 ст. 164³ КпАП України умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця, тягне за собою накладення штрафу від 5 до 9 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Штраф від 9 до 18 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян встановлений

за отримання, використання і розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3 ст. 164³ КпАП).

Кримінальна відповідальність передбачена за злочини, що порушують вимоги законодавства про збереження комерційної таємниці. Відповідно до ст. 231 Кримінального кодексу України умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що складають комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей (комерційне шпигунство), а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності, караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років. Умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, - карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк (ст. 232 Кримінального кодексу України).

Цивільно-правовою санкцією за недобросовісну конкуренцію є *відшкодування збитків*. Збитки, заподіяні внаслідок вчинення дій, визначених Законом як недобросовісна конкуренція, підлягають відшкодуванню за позовами заінтересованих осіб у порядку, визначеному цивільним законодавством України (ст. 24 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції").

Окрім вищезазначених санкцій галузевої приналежності, Законом "Про захист від недобросовісної конкуренції" передбачено дві спеціальні санкції за окремі види правопорушень, що визнаються недобросовісною конкуренцією. Однією з них є адміністративно-правова санкція - *вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого суб'єкта господарювання* (ст. 25 Закону). Вона застосовується у разі встановлення факту неправомірного використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки, передбаченого статтею 4 Закону, або факту копіювання виробів, передбаченого статтею 6 Закону. Ця санкція означає безоплатне вилучення, в тому числі з обігу, товарів, що стали предметом недобросовісної конкуренції. Особливістю цієї санкції є застосування її лише у випадку, коли можливість змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання не може бути усунена іншим шляхом.

Згідно зі ст. 26 Закону у разі встановлення факту дискредитації суб'єкта господарювання Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення мають право прийняти *рішення про офіційне спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей* у строк і спосіб, визначені законодавством або цим рішенням. Таким чином, санкцією є спонукання порушника до провадження дій по офіційному спростуванню зазначених відомостей за його ж рахунок.

Література

1. Антимонопольний комітет України. - Річний звіт. - К., 1996. - С.11, 12.
2. Бизнес. Бухгалтерия. - 1999, № 29. - С.85-87.
3. Бизнес. 1999, № 8. - С.22, 23.
4. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1995. - С.36, 38.
5. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1996. - С.11, 12.
6. Бизнес. Бухгалтерия. 1999, № 29. - С.85-87.
7. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1998. - С.46.
8. Бизнес. - 1999, № 16. - С.123, 124.
9. Ершова И.В., Иванова Т.М. Предпринимательское право: Учеб. пособие. - М.: Юриспруденция, 1999. - С.174, 175.
10. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1998. - С.56.
11. Бизнес. - 1999, № 31. - С.38.
12. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1997. - С.111.
13. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1998. - С.58, 59.
14. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1997. - С.75.
15. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1998. - С.60, 61.
16. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. - К., 1998. - С.62.

Рекомендовані нормативно-правові акти і література

Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 12. - Ст.64.

Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.96 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 39. - Ст. 181.

Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 3. - Ст. 238.

Про охорону прав на знаки для товарів та послуг: Закон України від 15.12.93 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 7. - Ст. 36.

Про рекламу: Закон України від 03.07.96 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 39. - Ст.181.

Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.93 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 50. - Ст. 472.

Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції. Схвалена Верховною Радою України від 21.12.93 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 9. - Ст.42.

Про Основні напрямки конкурентної політики на 1999-2000 роки та заходи щодо їх реалізації: Указ Президента України від 26.02.99 р. № 219/99 // Урядовий кур'єр. - 1999. - № 40 від 03.03.99 р.

Про регулювання деяких питань забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України: Указ Президента України від 27.06.99 р. № 741/99 // Урядовий кур'єр. - 1999. - № 135-136 від 22.07.99 р.

Андрощук Г. Защита от недобросовестной конкуренции: (Правовое регулирование за рубежом) // Бизнес-информ. - 1997. - № 4. - С. 25 - 27.

Валитов С., Кужьмін Р. Деякі проблеми розвитку антимонопольного законодавства // Право України. - 1996. - № 8. - С.37.

Вилкова Н. Регламентирование недобросовестной конкуренции в праве Франции // Хозяйство и право. - 1995. - № 4. - С. 112 - 120; № 5. - С. 118 - 125.

Вознюк А. Что нового в конкурентном законодательстве Украины // Бизнес. - 1998. - № 36.

Гальперин А., Михайлова Л. Правовые аспекты недобросовестной конкуренции // Известия вузов. Правоведение. - 1991. - № 1. - С.25 - 30.

Дахно И. Недобросовестная конкуренция и промышленная собственность в Украине // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 11. - С. 31 - 34.

Мельниченко О. Про деякі питання розвитку галузі конкурентного права. - 2001. - №3. - С. 4-6.

Мельниченко О. Про практику застосування арбітражними судами конкурентного законодавства // Вісник господарського судочинства. - 2001. - №2. - С. 38-52.

Предпринимательское право Украины: Практикум / Под общей ред. Н.А.Саниахметовой. - Харьков: "Одиссей", 2001. - 544 с. - Раздел I, II.

Саниахметова Н.А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины. - Одесса: АО Бахва, 1998. - 244 с.

Саниахметова Н.А. Юридический справочник предпринимателя. 4-е изд. - Харьков: "Одиссей", 2002. - 960 с. - Раздел 12.

Саниахметова Н. О. Правовий захист підприємництва в Україні. - Київ: Юрінком Інтер, 1999. - 336.

Тотьев К. Ю. Конкуренция и монополии: правовые аспекты регулирования. - М.: Юристъ, 1996.

Тотьев К. Ю. Конкурентное право. - М.: Юридическая фирма "КОН-ТРАКТ", "Инфра-М", 2000. - 126 с.

Для нотаток
